МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота

бакалавра

з теми:

«ДЕРЖАВНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР: ВИКОРИСТАННЯ ДИСКУСІЙНОГО МЕТОДУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ»

Виконала:
студентка групи IstP2-B22
спеціальності 014 Середня освіта (Історія та правознавство)
Юлія РУЧИНСЬКА

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
завідувач кафедри всесвітньої історії
Ігор ОПРЯ

Рецензент:
_____
_____

Кам'янець-Подільський – 2026

ЗМІСТ

ЗМІСТ

ВСТУП……..……3

РОЗДІЛ І. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ПОСТАТІ МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР…….……6

1.1. Історіографія питання……..…….6

1.2. Джерельна база……..……12

1.3. Методологія дослідження…….……16

РОЗДІЛ ІІ. МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР: ОСНОВНІ ЕТАПИ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ…….……..20

2.1. Передумови становлення політичної лідерки……..…...20

2.2. Ключові події та реформи в період прем’єрства М. Тетчер…….…25

2.3. Історичне значення та оцінка діяльності Маргарет Тетчер…….……...31

РОЗДІЛ ІІІ. ВИКОРИСТАННЯ ДИСКУСІЙНОГО МЕТОДУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР» …36

3.1. Місце і роль теми у шкільному курсі……...36

3.2. Методичні прийоми та форми дискусії……...40

3.3. Розробка фрагменту уроку з використанням дискусійного методу

Висновки до третього розділу…….…….46

ВИСНОВКИ…….53

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ……...55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю глибокого переосмислення досвіду системних державних трансформацій у періоди гострих суспільних криз, а також пошуком нових методичних підходів до викладання складних історичних тем. Постать М. Тетчер є одним із найбільш яскравих прикладів того, як персональні якості лідера та безкомпромісна відданість ідеологічним принципам можуть докорінно змінити вектор розвитку могутньої держави. У 1979–1990 роках Велика Британія пройшла шлях від «хворої людини Європи» до відновлення статусу світового політичного та економічного лідера, проте ціна цих змін залишається предметом гострих суперечок. Використання дискусійного методу дозволяє перетворити сухий перелік економічних реформ на живий інтелектуальний пошук, де учні через зіткнення думок та аналіз полярних джерел формують власну обґрунтовану позицію. Такий підхід повністю відповідає вимогам сучасної школи, орієнтованої на розвиток аналітичних здібностей та громадянської свідомості старшокласників.

Об’єктом дослідження виступає державницька діяльність М. Тетчер та процес її вивчення у шкільному курсі історії.

Предметом дослідження є методичні прийоми та форми дискусійного методу, що застосовуються при висвітленні діяльності М. Тетчер.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі державницької діяльності М. Тетчер та обґрунтуванні методики використання дискусійного методу для викладання цієї теми в 11 класі.

Відповідно до мети, поставлені наступні **завдання**:

- ✓ охарактеризувати історіографію, джерельну базу та методологію вивчення постаті Маргарет Тетчер;
- ✓ дослідити етапи становлення М. Тетчер як політичної лідерки та передумови її приходу до влади;

✓ проаналізувати ключові події та сутність неоконсервативних реформ у період її прем'єрства;

✓ визначити історичне значення та надати об'єктивну оцінку державницькій діяльності Маргарет Тетчер;

✓ обґрунтувати методичні засади використання дискусійного методу та розробити практичний фрагмент уроку за даною темою.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1979 по 1990 роки, що відповідає часу перебування М. Тетчер на посаді прем'єр - міністра Великої Британії, проте для розкриття передумов її діяльності залучаються матеріали 1970-х років.

Географічні межі дослідження обмежені територією Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Методологічну основу роботи складає поєднання принципів історизму та наукової об'єктивності з сучасними дидактичними підходами. Під час написання використовувалися історико - генетичний, історико - порівняльний та історико - системний методи, а також метод дидактичного моделювання. Наукова новизна полягає у систематизації досвіду державницької діяльності М. Тетчер та його адаптації до практик дискусійного навчання. Практичне значення отриманих результатів визначається можливістю їх безпосереднього використання в освітньому процесі під час підготовки до занять з всесвітньої історії, зокрема в онлайн - школах, де інтерактивність та критичне мислення є ключовими факторами успіху.

Наукова новизна роботи полягає у системному поєднанні аналізу державницької діяльності М. Тетчер із конкретним інструментарієм дискусійного навчання, що дозволяє адаптувати складний академічний матеріал до вимог компетентнісного підходу. У роботі вперше запропоновано дидактичну модель вивчення тетчеризму, яка базується на інтеграції історичної емпатії та багатоперспективності в умовах сучасної шкільної освіти.

Практичне значення отриманих результатів визначається можливістю їх безпосереднього використання в освітньому процесі коледжів та шкіл під час підготовки до занять з всесвітньої історії. Результати дослідження будуть особливо корисними для викладачів онлайн - шкіл, де активне залучення учнів до дискусії є ключовим фактором ефективного дистанційного навчання.

Апробація результатів дослідження здійснювалася безпосередньо через представлення ключових положень та результатів розвідок на засіданнях кафедри всесвітньої історії. На основі опрацьованого матеріалу була підготовлена та виголошена доповідь на звітній студентській науковій конференції 10 квітня 2026 р. Окрім того, результати дослідження були оформлені та подані у вигляді тез для публікації у студентському науковому збірнику.

Структура роботи зумовлена її метою та завданням. Вона складається зі вступу, трьох розділів, дев’яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основного тексту роботи становить 54 сторінки. Повний обсяг роботи – 60 сторінок. Список використаних джерел та літератури складає 52 позиції.

РОЗДІЛ І. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ПОСТАТІ МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР

1.1. Історіографія питання.

Комплексне вивчення політичної діяльності М. Тетчер, сутності її соціально-економічних реформ та специфіки відображення цих історичних процесів у сучасній шкільній освіті вимагає глибокого огляду наявної джерельної та історіографічної бази. Загалом репрезентативність історичних, економічних і методичних досліджень із цієї проблематики є надзвичайно високою. Це об'єктивно зумовлено глобальним впливом британської прем'єрки на геополітичні та макроекономічні трансформації кінця XX століття. Позитивним аспектом наявної наукової літератури є максимально детальний розгляд економічних показників, дерегуляції ринків та правових аспектів боротьби з профспілковим рухом. Усе це знайшло своє відображення у десятках фундаментальних вітчизняних та зарубіжних монографій, які дозволяють всебічно оцінити масштаби проведених реформ.

Водночас докладне вивчення історіографії дозволяє виявити певні недоліки. В українській історичній науці досі відчувається брак комплексних дисертацій, які б описували не лише сухі економічні індикатори, а й соціально-психологічний вимір неоконсервативних реформ. Важливо глибше дослідити їхній травматичний вплив на повсякденне життя робітничого класу та системну зміну ціннісних орієнтирів британців. Окрім того, у фахових публікаціях недостатньо розкритою залишається проблема дидактичної адаптації цього вкрай складного, політизованого матеріалу для учнів старшої школи в умовах компетентнісного підходу. Усю опрацьовану літературу доцільно розділити на три великі проблемно-тематичні групи: іншомовні історико-політичні дослідження, статті українських науковців, а також навчально-методичну літературу та шкільні підручники.

Перша група наукової літератури об'єднує іншомовні, насамперед британські та американські публікації, які формують теоретичну і

фактологічну базу. Враховуючи обсяг та різноплановість матеріалів, дану групу необхідно розділити на дві підгрупи. До першої підгрупи належать класичні роботи ідеологів вільного ринку, чиї концепції стали інтелектуальним фундаментом для державної політики консерваторів. Йдеться насамперед про книги Ф. Гаєка [40], М. Фрідмана [36, 37] та К. Поппера [44]. Вивчення цих видань є критично важливим для розуміння першопричин відмови уряду від традиційної кейнсіанської моделі управління.

У своїх дослідженнях Ф. Гаєк та М. Фрідман теоретично обґрунтовують тезу про те, що надмірне втручання держави в економіку неодмінно призводить до обмеження свобод громадян та неефективного розподілу ресурсів. К. Поппер у своїй концепції відкритого суспільства доповнює цю картину жорсткою критикою колективізму. Механізми практичної інтеграції цих академічних ідей у реальну партійну політику через мережу консервативних аналітичних центрів докладно описує Р. Кокетт [34]. Його монографія показує, як суто теоретичні економічні моделі поступово трансформувалися у конкретні передвиборчі гасла та урядові програми.

Окремим потужним блоком у межах західної історіографії виділяються дослідження, які характеризують власне феномен тетчеризму як унікальну ідеологічну течію. Зарубіжні науковці намагаються з'ясувати, чи був тетчеризм заздалегідь продуманою, цілісною доктриною, чи він формувався поступово як набір прагматичних реакцій на кризові явища 1970-х років. У політичній науці чітко окреслюється думка, що феномен тетчеризму базувався на парадоксальному поєднанні ідеї вільного ринку із розбудовою сильної держави у сфері національної безпеки та охорони правопорядку. Це явище найчастіше описується дослідниками як специфічний синтез традиційних консервативних цінностей, таких як родина, релігія та патріотизм, із радикальним економічним лібералізмом, що вимагав демонтажу соціалістичних надбань повоєнної епохи.

Друга підгрупа іншомовних досліджень охоплює історичні та соціологічні книги, присвячені безпосередньо одинадцятирічному прем'єрству

М. Тетчер. Англомовна історіографія виділяється надзвичайною полярністю оцінок, що прямо відображає реальний глибокий розкол у британському суспільстві того часу. З одного боку, існують фундаментальні біографічні розвідки Дж. Кемпбелла [33], Г. Янга [50] та Е. Еванса [35]. Вони відзначають безпрецедентну політичну волю прем'єрки, її здатність приборкати руйнівну інфляцію, реформувати неефективний державний сектор та відновити міжнародний престиж Великої Британії на тлі Холодної війни.

Дж. Кемпбелл та Е. Еванс аргументовано підкреслюють, що М. Тетчер назавжди змістила політичний спектр країни праворуч, задавши нові стандарти державного управління. Водночас ці ж науковці об'єктивно констатують, що ставлення суспільства до її політики ніколи не було однорідним чи беззаперечно схвальним. Якщо представники фінансового бізнесу та середнього класу південної Англії сприймали її як національну рятівницю, то серед робітників індустріальної Півночі її ім'я міцно асоціювалося з масовим безробіттям та руйнацією традиційних гірничих громад.

Критичний підхід до оцінки соціальних втрат яскраво представлений у соціологічних статтях С. Холла [39], Е. Гембла [38] та Б. Джессопа [41]. С. Холл вводить у науковий обіг термін «авторитарний популізм», детально пояснюючи, яким чином консерваторам вдалося розколоти традиційний електорат лейбористів і залучити на свій бік частину кваліфікованих робітників. Е. Гембл у своєму дослідженні доводить, що побудова «вільної економіки» на практиці потребувала значного посилення поліцейського апарату для силового придушення масштабного соціального спротиву. Своєю чергою, Б. Джессоп дає зовсім іншу картину британського процвітання, переконливо аргументуючи, що уряд свідомо пожертвував виробничою індустріальною периферією заради стрімкого розвитку фінансового центру в Лондоні, що призвело до деградації цілих регіонів.

Вузькі галузеві заходи, зокрема жорстку боротьбу з профспілками та макроекономічну стабілізацію, детально висвітлюють Д. Марш [42], Б. Тауерс

[48], Л. Бенаті [32], К. Метьюз та П. Мінфорд [43]. У своїх роботах вони зазначають, що остаточне знищення монополії тред-юніонів після драматичного страйку 1984-1985 років докорінно та незворотно змінило систему трудових відносин у Сполученому Королівстві. Л. Бенаті підкреслює надзвичайно високу соціальну ціну подолання стагфляції, а П. Степні [46] оцінює спадщину М. Тетчер виключно через призму довгострокових соціальних деформацій, особливо наголошуючи на радикальному майновому розшаруванні суспільства.

Друга група літератури повністю сформована з україномовних політологічних та історичних досліджень, які мають власну специфіку. Визначальною особливістю сучасної української історіографії є її виражена прагматичність, аналітична відстороненість та відсутність тієї гострої емоційної поляризації, яка притаманна британським авторам. Вітчизняні науковці переважно розглядають британський макроекономічний досвід 1980-х років як дуже ефективну матрицю для розуміння процесів ринкової трансформації. Цей аспект є вкрай актуальним для сучасної України, яка продовжує долати наслідки тривалого домінування планової економіки. Детальний економічний огляд фундаментальних засад тетчеризму як дієвого інструменту стимулювання сталого економічного зростання представлений у спільній статті Н. Плєшакової та О. Лялькіна [19]. Автори зосереджують пильну увагу на конкретних фінансових механізмах консервативного уряду, які дозволили ефективно збалансувати державний бюджет, приборкати інфляцію та відновити довіру міжнародних інвесторів до британської економіки.

Ґрунтовний історіографічний огляд масштабних приватизаційних процесів здійснює у своїй публікації В. Пунько [23]. Дослідниця послідовно розглядає еволюцію концепції «народного капіталізму» та з'ясовує, як роздержавлення промислових гігантів і комунальної власності кардинально змінило економічну архітектуру та соціальну структуру країни. У її розвідці чітко простежується спроба об'єктивно екстраполювати британський досвід приватизації на вітчизняні реалії перехідного періоду. Специфіку загальної

соціально-економічної політики консерваторів у значно ширшому історичному контексті характеризують А. Трубайчук та О. Черевко [28]. У своєму спільному дослідженні вони намагаються знайти науковий баланс між беззаперечним визнанням макроекономічних успіхів кабінету міністрів та обґрунтованою критикою його антисоціальних заходів, що неминуче призвели до тимчасового зубожіння некваліфікованого робітничого класу.

Зовнішньополітичний вимір діяльності прем'єрки та довгострокові наслідки її дипломатичної спадщини розкривають фахівці А. Грубінко [13] та Л. Ямпольська [31]. А. Грубінко прискіпливо оцінює складні, а часто й відверто конфліктні взаємовідносини Лондона з інституціями європейської політичної та економічної інтеграції. Він переконливо доводить, що саме за часів управління М. Тетчер в офіційній політиці був закладений той фундаментальний ідеологічний євроскептицизм, який базувався на пріоритеті національного суверенітету над наднаціональними інституціями. Зі свого боку, Л. Ямпольська детально описує феномен «нового лейборизму», переконливо демонструючи, що політичні наступники М. Тетчер фактично змирилися з основними результатами її структурних реформ. Самостійним і дуже важливим елементом вітчизняної бази джерел є професійні переклади філософських роздумів та виступів самої прем'єрки, які представлені в антології консерватизму за упорядкуванням О. Проценка та В. Лісового [22,26, 27]. Наявність цих матеріалів дає українським науковцям змогу працювати безпосередньо з оригінальною політичною аргументацією першоджерел.

Третя група опрацьованої літератури має яскраво виражений прикладний характер і охоплює навчально-методичні посібники, видання з дидактики історії та чинні шкільні підручники для учнів 11 класу. Огляд та критичний аналіз цього масиву дозволяє чітко зрозуміти, яким саме чином надзвичайно складний, багатовимірний академічний дискурс трансформується у доступний та зрозумілий дидактичний матеріал для сучасної підліткової аудиторії. Нормативно-правовим фундаментом організації шкільного навчального процесу завжди виступають державні навчальні програми [17]. Вони жорстко

регламентують обов'язковий мінімальний обсяг фактологічних знань та перелік компетентностей, які мають опанувати учні. Додатковим методичним орієнтиром для сучасних вчителів-практиків слугують відкриті матеріали профільних освітніх порталів [18] та науково-практичні публікації у фаховому журналі [14].

Теоретичні засади сучасного шкільного навчання, спрямовані на відхід від банального заучування дат, ґрунтовно висвітлені у посібниках визнаних вітчизняних дидактів: О. Пометун [21], В. Комарова [15], Г. Яковенко [30] та О. Сморжевської [24], а також у численних матеріалах профільних збірників [25]. Ці фахівці науково обґрунтовують гостру необхідність переходу до системного формування історичного мислення школярів, постійного використання дискусійних методів, дебатів та проблемного навчання при розгляді контроверсійних тем. Важливим і необхідним методологічним доповненням до вітчизняної педагогічної думки є перекладені в Україні монографії відомих західних авторів Р. Стрaдлінга [47], П. Сейшаса і Т. Мортона [45] та С. Вайнбурга [49]. У своїх дослідженнях вони активно розробляють концепцію багатоперспективності, позиціонуючи її як головний інструмент уникнення примітивних моралізаторських спрощень та чорно-білого мислення при вивченні складних політичних конфліктів минулого століття.

Безпосередня практична реалізація цих дидактичних настанов знаходить своє відображення у сучасних шкільних підручниках з всесвітньої історії. Порівняльний огляд схвалених міністерством видань авторства О. Гісема та О. Мартинюка [11, 12], П. Полянського [20], І. Щупака [29] та Т. Ладиченко [16] свідчить про загальний високий рівень фактологічної об'єктивності вітчизняної навчальної літератури. У цих книгах неоднозначний період правління М. Тетчер переважно описується як час радикальних, болісних, але об'єктивно необхідних історичних перетворень. Так, підручник О. Гісема фокусується переважно на вражаючих макроекономічних та

зовнішньополітичних здобутках консерваторів, всіляко підкреслюючи значну роль прем'єрки у швидкому відновленні національної гордості британців.

Водночас книги І. Щупака та П. Полянського дають трохи іншу картину подій, намагаючись більш збалансовано та критично підходити до оцінки соціальної ціни проведених ринкових реформ. Вони активно використовують уривки з оригінальних історичних документів, візуальні джерела та економічну статистику, щоб наочно показати учням всю глибину суспільного розколу та масштаби протестного руху в Британії. Прикметно, що завдяки географічній віддаленості та відсутності травматичної пам'яті про закриття шахт в самій Україні, постать М. Тетчер виступає для українських школярів радше хрестоматійним, дещо абстрактним прикладом сильного лідера-реформатора. Така емоційна дистанція дає українським вчителям чудову можливість проводити максимально об'єктивні навчальні дебати без зайвої політизації процесу.

Підсумовуючи, варто констатувати, що доба масштабних реформ М. Тетчер є глибоко та всебічно вивченою в сучасній західній та вітчизняній історіографії. Наявні академічні дослідження створюють потужну базу для розуміння всієї багатовимірності її політичної спадщини. Проте питання дидактичної адаптації цих складних наукових напрацювань для української профільної школи залишається відкритим і потребує подальшого вивчення.

1.2. Джерельна база.

Об’єктивне та всебічне вивчення епохи М. Тетчер, а також розробка ефективних методичних моделей для викладання цієї теми в старшій школі потребують залучення репрезентативного масиву першоджерел. Наявна джерельна база відзначається високим рівнем інформативності, достовірності та різноплановості, що дозволяє не лише реконструювати макроекономічні процеси 1980-х років, а й осягнути ідеологічний клімат тогочасної Великої Британії. Використання оригінальних документів виконує подвійну функцію у цьому дослідженні. По-перше, вони слугують емпіричним фундаментом для

історико-політичного огляду, дозволяючи відокремити реальні урядові кроки від пізніших історіографічних міфів. По-друге, ці ж матеріали розглядаються як потужний дидактичний інструмент, який можна безпосередньо інтегрувати у шкільний навчальний процес для організації дебатів та формування критичного мислення учнів. Усю залучену до роботи джерельну базу доцільно розподілити на чотири ключові групи: офіційні урядові документи, програмні партійні маніфести, публічні виступи політичних лідерів, а також статистичні бази даних і матеріали парламентських дебатів.

Першу групу джерел формують офіційні урядові документи, економічні меморандуми та так звані «Білі книги», які розкривають практичні механізми реалізації політики неоконсерватизму. Головна роль цієї групи полягає у демонстрації того, як теоретичні ідеї вільного ринку перетворювалися на конкретні державні директиви. До цієї категорії належить урядовий документ щодо планів державних видатків на 1980-1981 роки [5], який фіксує перші безкомпромісні кроки кабінету М. Тетчер, спрямовані на різке скорочення фінансування соціального сектору. Важливим джерелом є Середньострокова фінансова стратегія, розроблена Казначейством Її Величності [6]. Цей документ ілюструє фундаментальний перехід держави від політики стимулювання зайнятості до жорсткого монетаристського контролю над грошовою масою з метою приборкання інфляції. Внутрішню логіку прийняття цих непопулярних рішень чудово репрезентує меморандум головного секретаря Казначейства щодо перегляду програм видатків [7]. Вивчення цих сухих управлінських текстів дозволяє досліднику зрозуміти масштаби фінансової кризи кінця 1970-х років та оцінити рівень радикальності заходів, до яких була змушена вдатися нова влада для порятунку національної економіки.

Другу групу утворюють програмні партійні документи та передвиборчі маніфести, які відіграють ключову роль у розумінні ідеологічного протистояння тієї епохи. Вони дозволяють простежити еволюцію політичної риторики та з'ясувати, які саме обіцянки забезпечили консерваторам підтримку

виборців. Базовим джерелом тут виступає політична заява Консервативної партії 1977 року під назвою «Правильний підхід до економіки» [1]. Цей документ окреслює концептуальні межі майбутнього тетчеризму ще в період перебування партії в опозиції. Ключовим для дослідження є передвиборчий маніфест консерваторів 1979 року [4], у якому чітко зафіксовано наміри знизити податковий тиск, обмежити владу профспілок та відновити правопорядок. Для забезпечення багатоперспективності та об'єктивності історичного аналізу до цієї групи також залучено маніфест Лейбористської партії 1974 року [8]. Зіставлення цих полярних документів показує глибину кризи «повоєнного консенсусу» і дає уявлення про дві кардинально різні візії порятунку країни. У дидактичному вимірі ці маніфести є ідеальним матеріалом для організації рольових ігор на уроках історії, де старшокласники можуть відстоювати позиції різних політичних таборів.

Третя група джерельної бази сформована з публічних виступів та промов М. Тетчер. Їхня роль у дослідженні полягає у розкритті психологічного портрета лідерки, її ораторської майстерності та специфіки публічної комунікації з суспільством. Промови фіксують ідеологічні меседжі, які прем'єрка використовувала для мобілізації своїх прихильників та деморалізації політичних опонентів. На особливу увагу заслуговує її ранній виступ на партійній конференції 1967 року [3], який свідчить про глибоку вкоріненість її індивідуалістичних та антисоціалістичних поглядів задовго до отримання вищих державних посад. Центральним джерелом цієї групи є знаменита промова М. Тетчер на партійній конференції 1980 року, відома за ключовою фразою «Леді не повертає» [2]. Цей виступ розкриває феномен її непохитної політичної волі в умовах жорсткого тиску та зростання безробіття, коли навіть найближчі соратники вимагали пом'якшення економічного курсу. Робота з такими текстовими джерелами збагачує дослідження розумінням емоційного та риторичного інструментарію політики 1980-х років.

Четверта група об'єднує матеріали парламентських дебатів та статистичні бази даних, які забезпечують роботу об'єктивним цифровим та

фактологічним матеріалом. Основну роль тут відіграє офіційна база даних британського парламенту Hansard [10]. Вона містить стенограми засідань Палати громад, що дозволяє відтворити атмосферу гострої політичної боротьби, простежити процес ухвалення ключових законопроєктів щодо приватизації та обмеження прав тред-юніонів. Парламентські дебати показують реальний рівень опору реформам М. Тетчер з боку лівої опозиції. Незамінним інструментом для верифікації економічних досягнень та втрат уряду є статистичне дослідження Банку Англії, яке містить макроекономічні дані за тисячоліття [9]. Використання цієї бази дозволяє оперувати точними цифрами щодо динаміки інфляції, рівня безробіття, темпів зростання ВВП та державного боргу в період з 1979 по 1990 роки. Цифрові показники виступають надійним запобіжником від надмірної політизації дослідження, перетворюючи абстрактні оцінки тетчеризму на обґрунтовані економічні факти.

Підсумовуючи огляд, можна стверджувати, що залучена джерельна база відрізняється високим ступенем репрезентативності та інформативності. Офіційні документи розкривають інституційні механізми реформ, партійні маніфести та промови демонструють ідеологічну боротьбу, а парламентські протоколи разом зі статистичними даними забезпечують фактологічну верифікацію. Комплексне опрацювання цих чотирьох груп джерел формує міцне емпіричне підґрунтя для виконання завдань дипломної роботи та створення якісних методичних матеріалів для шкільного курсу всесвітньої історії.

1.3. Методологія дослідження.

Дослідження складних суспільно-політичних трансформацій Великої Британії в останній третині XX століття та проблеми їхнього об'єктивного відображення у шкільному курсі історії вимагає застосування комплексного методологічного інструментарію. Специфіка обраної проблематики полягає в її вираженому міждисциплінарному характері, адже вона органічно поєднує

макроекономічний і політологічний аналіз британського суспільства з питаннями прикладної педагогіки та дидактики. Відповідно до цього, методологічна база роботи формується на перетині кількох наукових галузей, що дозволяє уникнути однобічності в оцінках. Дослідження спирається на систему фундаментальних принципів наукового пізнання, а також на структурований комплекс загальнонаукових, спеціально-історичних та педагогічних методів, які у своїй сукупності забезпечують досягнення поставлених дидактичних і дослідницьких цілей.

Базовим світоглядним орієнтиром цієї роботи виступають принципи історизму, наукової об'єктивності та багатоперспективності. Принцип історизму вимагає розглядати політику консервативного уряду не крізь призму сучасних моральних стандартів чи сьогоднішніх економічних реалій, а виключно в контексті глибокої системної кризи 1970-х років. Цей підхід дозволяє зрозуміти, що радикальні рішення М. Тетчер щодо приватизації чи закриття шахт були продиктовані не особистою жорстокістю, а об'єктивною нездатністю попередньої кейнсіанської моделі впоратися зі стагфляцією. Принцип наукової об'єктивності зобов'язує дослідника відмовитися від політичної заангажованості, спираючись на перевірені статистичні дані та офіційні документи, а не на емоційні оцінки публіцистики. Своєю чергою, принцип багатоперспективності, який є ключовим для сучасної дидактики історії, забезпечує розгляд суперечливих подій 1980-х років з позицій різних соціальних груп - від лондонських біржових брокерів до безробітних гірників Уельсу, що створює об'ємну та неупереджену картину епохи.

Серед загальнонаукових методів провідну роль у дослідженні відіграють методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції. Метод наукового аналізу застосовується для деконструкції складного феномену тетчеризму на окремі складові: монетаристську економічну теорію, зовнішньополітичну доктрину, антипрофспілкове законодавство та соціальну філософію індивідуалізму. Розчленування масиву статистичних даних Банку Англії та текстів передвиборчих маніфестів дозволяє виявити внутрішню логіку урядових

рішень. Натомість метод синтезу використовується на завершальних етапах дослідження для об'єднання розрізнених економічних, політичних та соціальних фактів у єдину цілісну картину британського суспільства кінця 20 століття. Метод індукції дає змогу на основі конкретних історичних прецедентів - наприклад, перебігу Фолклендської війни або страйку 1984-1985 років - формулювати загальні висновки щодо стилю лідерства прем'єрки. Дедуктивний метод застосовується під час перенесення загальних теоретичних концепцій вільного ринку Ф. Гаєка та М. Фрідмана на практичний ґрунт британської державної політики.

Спеціально-історичні методи утворюють ядро дослідницького інструментарію, дозволяючи реконструювати події минулого у їхній динаміці. Історико-хронологічний метод забезпечує послідовний виклад процесу реформування британської економіки, даючи змогу простежити еволюцію урядового курсу від обережних кроків першого мандату у 1979 році до радикальних та непопулярних рішень кінця 1980-х років, таких як запровадження подушного податку. Цей метод допомагає чітко структурувати навчальний матеріал для його подальшого використання на уроках. Історико-порівняльний метод виступає ключовим інструментом для зіставлення різних політичних програм. Він застосовується для порівняння кризового стану британської економіки до початку неоконсервативних реформ із макроекономічними показниками періоду їхнього завершення. Також цей метод дозволяє зіставити підходи до висвітлення британської історії у підручниках різних українських авторів, виявляючи спільні та відмінні риси у дидактичній подачі матеріалу.

Не менш важливим є застосування історико-типологічного та історико-системного методів. Історико-типологічний метод дозволяє класифікувати різноманітні ідеологічні течії, виокремлюючи неоконсерватизм як специфічний тип державного управління, що поєднував економічний лібералізм із традиційним соціальним консерватизмом. Завдяки цьому методу суспільні процеси Великої Британії типологізуються та інтегруються у

загальносвітовий контекст правого повороту 1980-х років. Історико-системний метод розглядає британську державу як складну структуру, що складається з економічних, політичних, правових та культурних підсистем. Зміна однієї підсистеми - наприклад, приватизація вугільної галузі - неминуче призводила до трансформації всієї соціальної системи, руйнуючи традиційні громади та змінюючи електоральну географію країни. Такий системний підхід гарантує глибину наукового розуміння проблеми.

Оскільки дане дослідження має чітко виражену практичну спрямованість на вдосконалення шкільної освіти, окрему групу становлять педагогічні та методичні методи. Основним тут виступає метод критичного аналізу навчально-методичної літератури та нормативних документів. Він застосовується для опрацювання державних навчальних програм, методичних посібників та чинних шкільних підручників з всесвітньої історії для 11 класу. Це дозволяє виявити рівень адаптації складного історичного матеріалу до вікових та психологічних особливостей старшокласників. Метод дидактичного моделювання використовується безпосередньо у третьому розділі роботи для розробки структури інтерактивного уроку. Він передбачає конструювання навчальних ситуацій, формулювання проблемних запитань та створення сценаріїв для рольових дебатів. Метод дидактичної адаптації застосовується для трансформації сухих оригінальних першоджерел - урядових меморандумів та економічної статистики - у доступний роздатковий матеріал, який може бути ефективно використаний учнями під час групової роботи.

Комплексне та збалансоване поєднання зазначених принципів і методів формує надійну наукову базу дослідження. Використання загальнонаукових та спеціально-історичних підходів гарантує високий рівень достовірності при реконструкції політичного курсу консерваторів та оцінці його наслідків для британського суспільства. Водночас інтеграція педагогічних методів дозволяє перевести отримані академічні результати у площину практичної дидактики,

створюючи ефективні моделі для розвитку критичного мислення старшокласників на уроках всесвітньої історії.

Висновки до розділу

Аналіз наявної літератури показує, що дана тема є малодослідженою в українській історичній науці Більшість праць є поодинокими статтями і розвідками, які концентруються здебільшого на економічній ситуаці в Британії за правління лейбористів і консерваторів, водночас особистість М. Тетчер, її вклад у політику Консервативної партії, її власні політичні погляди часто залишаються поза межами уваги. Аналіз наявних підручників з всесвітньої історії показує, що цій темі приділяють мало уваги у курсі зі всесвітньої історії, як правило як частина історії Британії або частину політики неоліберералізму. Джерельна база є репрезентативною та інформативною. Оскільки ця тема стосується подій кінця XX ст. до нас дійшло багато різноманітних джерел: виступи, збірники документів, відеозаписи, документальні фільми, фото. Увесь комплекс джерел дає можливість у повній мірі проаналізувати життя та діяльність М. Тетчер і використати ці матеріали для створення сценарію уроку з історії.

РОЗДІЛ ІІ. МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР: ОСНОВНІ ЕТАПИ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

2.1. Передумови становлення політичної лідерки.

Розгляд постаті Маргарет Тетчер як політичного феномена потребує глибокого аналізу тієї історичної та соціально-економічної ситуації, в якій перебувала Велика Британія протягом трьох повоєнних десятиліть. Її прихід до влади у 1979 році не був випадковою зміною уряду, а став логічним завершенням тривалої ерозії так званого «повоєнного консенсусу» (post-war consensus). Цей негласний договір між провідними політичними силами – консерваторами та лейбористами – базувався на засадах кейнсіанської економічної теорії, яка проголошувала необхідність активного державного втручання для підтримання повної зайнятості та розбудови «держави загального добробуту» (welfare state). Проте до середини 1970-х років ця модель, яка передбачала високі податки та розгалужений державний сектор, вичерпала свій потенціал, перетворивши Британію на «хвору людину Європи» (the sick man of Europe) [31, с. 21]. Згідно з науковими розвідками Н. Плєшакової та О. Лялькіна, країна опинилася в лещатах стагфляції – катастрофічного поєднання економічного застою та неконтрольованої інфляції, яка в окремі роки сягала понад 25% [19, с. 2]. Це не просто цифри в звітах, це означало реальне знецінення заощаджень британців та втрату віри у майбутнє, що створювало ідеальне підґрунтя для появи лідера з радикально іншим баченням.

Особистісний фундамент М. Тетчер, який дозволив їй пізніше кинути виклик цій системі, закладався у провінційному Грантемі, де вона народилася 13 жовтня 1925 року. Життя в родині Альфреда Робертса, власника невеликої бакалійної крамниці, стало для неї першою і найважливішою школою практичної економіки. Батько Маргарет, будучи проповідником і місцевим політиком, прищепив їй розуміння того, що людина несе відповідальність за свою долю перед Богом і громадою, а не перед державою. Вона бачила, як

важко працюють дрібні підприємці, і як державна бюрократія та високі податки тиснуть на тих, хто створює реальні блага. Пізніше вона експортувала ці цінності «маленької крамниці» на рівень управління всією державою, стверджуючи, що уряд не може витрачати більше, ніж він отримує від платників податків, точно так само, як домогосподарка не може витратити більше, ніж є в її гаманці [26, с. 725].

Наступним етапом став Оксфордський університет, куди Маргарет вступила у 1943 році до Сомервіль-коледжу. Хоча за фахом вона була хіміком, її аналітичний розум швидко знайшов застосування у політичній сфері. Вивчення природничих наук навчило її оперувати фактами та шукати логічні зв'язки, що згодом стало її фірмовим стилем у дебатах. Однак вирішальним став інтелектуальний вплив ідей Фрідріха Гаєка [42, p. 303]. Знайомство з його працею «Шлях до рабства» стало для неї справжнім одкровенням: Гаєк доводив, що державне планування неминуче веде до тоталітаризму та знищення особистих свобод. Цей ідейний багаж, доповнений пізніше знайомством з монетаристськими теоріями Мільтона Фрідмана, озброїв її проти пануючого соціал-демократичного істеблішменту. Вона усвідомила, що боротьба за економічну свободу є водночас боротьбою за свободу політичну, і цей зв'язок став наріжним каменем тетчеризму.

Економічна криза 1970-х років у Великій Британії поглиблювалася безпрецедентним впливом профспілок (trade unions), які перетворилися на деструктивну політичну силу. Завдяки системі «закритого цеху» (closed shop), коли жоден працівник не міг отримати роботу без членства в профспілці, лідери трейд-юніонів могли диктувати умови навіть національним урядам [32, p. 140]. Постійні страйки стали інструментом шантажу, що призводило до неконтрольованого зростання заробітних плат без відповідного зростання продуктивності, що лише підживлювало інфляцію. Як зазначає В. Пунько у своїй історіографічній розвідці, Британія опинилася в замкненому колі: спроби урядів обмежити апетити профспілок призводили до енергетичного та транспортного паралічу. Кульмінацією став період 1978–1979 років, відомий

як «Зима невдоволення» (Winter of Discontent). Масові протести сміттярів, водіїв швидкої допомоги та навіть могильників довели країну до стану напіврозпаду [19, с. 2]. Саме цей хаос і безпорадність лейбористського уряду Джеймса Каллагена стали тим «моментом істини», який переконав британського виборця в необхідності рішучих змін, запропонованих консерваторами.

Паралельно з внутрішніми економічними негараздами Британія переживала болісний процес деколонізації та втрати статусу світової імперії. Розпад Британської імперії, завершений за кілька десятиліть після Другої світової війни, залишив у суспільстві глибокий шрам – «імперський ресентимент». Це було почуття розчарування та образи через те, що країна, яка ще вчора правила морями, тепер була змушена просити позики у МВФ, як це сталося у 1976 році [28, с. 126]. Ця національна приниженість підсилювала загальну депресію та песимізм. Тетчер відчувала ці настрої і апелювала до патріотизму, обіцяючи не просто економічні реформи, а національне відродження. Вона прагнула повернути Британії її гідність, відмовившись від ролі пасивного спостерігача у світовій політиці. Цей «імперський нерв» пізніше проявиться у її жорсткій позиції під час Фолклендського конфлікту, але передумови цієї рішучості закладалися саме в 70-х, коли вона бачила занепад британського суверенітету під тиском внутрішніх та зовнішніх факторів [39, p. 166].

Ситуація в Ольстері (Північній Ірландії) додавала до загальної картини кризи елемент постійної військової та терористичної загрози. Конфлікт між протестантською та католицькою громадами, підігрітий терором з боку Ірландської республіканської армії (IPA), вимагав від уряду не лише величезних фінансових витрат, а й залізної волі. Для Тетчер як прихильниці сильної держави та верховенства права позиція щодо Ірландії була однозначною: ніяких поступок терористам. Вона вважала Північну Ірландію невід'ємною частиною Королівства і була готова захищати цю цілісність будь-

якою ціною. Для неї це була війна за самі засади британської державності, де компроміс розглядався як зрада закону [33, p. 206].

Міжнародний контекст періоду її становлення характеризувався новим витком Холодної війни та активізацією радянської експансії. Британія, хоч і залишалася ключовим союзником США, через свою економічну слабкість втрачала авторитет у НАТО. Більше того, країну потрясали шпигунські скандали, пов'язані з діяльністю радянських агентів у вищих ешелонах влади (справа «Кембриджської п'ятірки») [39, p. 155]. Усе це створювало атмосферу підозрілості та вразливості. Маргарет Тетчер з самого початку обрала шлях безкомпромісного антикомунізму. Її знаменита промова 1976 року в Кенсінгтонській ратуші, де вона застерегла від радянської загрози, стала переломним моментом. Саме за цю промову радянська газета «Червона зірка» назвала її «Залізною леді». Тетчер миттєво зрозуміла силу цього бренду: він ідеально відповідав її образу лідерки, здатної на вольові рішення. Вона вірила, що лише сильна та економічно незалежна Британія може бути надійним щитом Заходу, і цей геополітичний розрахунок став частиною її ідеологічного фундаменту [50, p. 277].

Важливим фактором є роль фінансової дисципліни та боротьби з дефіцитом державного сектора (PSBR). Тетчер розуміла, що корінь інфляції лежить у надмірному друкуванні грошей та безконтрольних державних витратах. Меморандуми, як-от записки Джона Біффена щодо перегляду бюджетних програм, свідчать, що консерватори задовго до виборів 1979 року готували план демонтажу кейнсіанської системи [7]. Вони планували різке скорочення прямих податків при одночасному збільшенні непрямих, що мало стимулювати підприємницьку ініціативу. Ця монетаристська підготовка дозволила Тетчер представити виборцям не просто обіцянки, а чітку технічну програму виходу з піке, яка базувалася на засадах вільного ринку.

Важливою складовою передумов приходу до влади Маргарет Тетчер стала інтелектуальна революція всередині самої Консервативної партії, яка розпочалася після її обрання лідеркою у 1975 році. Цей процес

супроводжувався гострими внутрішніми дискусіями між поміркованим крилом, так званими «мокрими» (wets), та прихильниками радикальних ринкових реформ – «сухими» (dries). Програма «Правильний підхід до економіки» (The Right Approach to the Economy), оприлюднена у 1977 році, фактично стала першою спробою систематизувати монетаристські ідеї та запропонувати суспільству шлях виходу з кризи не через соціальні дотації, а через стимулювання приватного капіталу та жорстку фінансову дисципліну [1].

Окрему увагу в контексті підготовки до влади варто приділити стратегічному документу під назвою «Сходинки» (Stepping Stones), який готувався командою Тетчер в опозиційні роки. Цей план передбачав не просто перемогу на виборах, а й детальну тактику боротьби з профспілками у ключових галузях, зокрема у вугільній промисловості. Тетчер усвідомлювала, що поразка уряду Едварда Гіта у 1974 році була спричинена саме нездатністю протистояти шахтарям, тому вона розглядала майбутнє прем'єрство як тривалий процес відновлення авторитету держави. Підготовка включала створення запасів вугілля на електростанціях та розробку юридичних механізмів обмеження страйків, що свідчить про глибоко прагматичний та довгостроковий характер її політичного планування ще до моменту входу на Даунінг-стріт [43, p. 77-79].

Детальний аналіз меморандуму Джона Біффена, який обговорювався в Кабінеті міністрів невдовзі після виборів, підтверджує, що консерватори мали чіткий перелік неефективних програм, які підлягали негайному скороченню. Боротьба з дефіцитом державного сектора (Public Sector Borrowing Requirement, PSBR) розглядалася не як технічне завдання, а як засіб приборкання інфляції, яка на той час роз'їдала британську економіку. У наукових розвідках В. Пунько підкреслюється, що ідеологічне обґрунтування приватизації розпочалося саме в цей період: державна власність почала сприйматися як тягар для платників податків, а не як суспільне благо. Ця зміна парадигми дозволила Тетчер представити приватизацію муніципального

житла та великих підприємств як шлях до створення «демократії власників», де кожен громадянин мав бути зацікавлений у стабільності ринкової системи [23, с. 333].

Аналіз передвиборчого маніфесту Консервативної партії 1979 року, показує, що Тетчер змогла синтезувати всі ці передумови в єдину політичну волю. Вона обіцяла приборкати інфляцію, відновити баланс між урядом та профспілками, знизити податковий тиск та повернути законність на вулиці міст. Її лозунг «Labour isn't working» (Лейбористи не працюють) став геніальним ходом, який об’єднав економічні розрахунки з повсякденним розчаруванням звичайних британців [4]. Вона апелювала не до класів, як лейбористи, а до окремої людини - платника податків, власника будинку, відповідального батька. Це була зміна самого словника британської політики.

2.2. Ключові події та реформи в період прем’єрства М. Тетчер

Обставини приходу Маргарет Тетчер до влади у 1979 році були безпосередньо зумовлені глибокою політичною та соціальною кризою, яка паралізувала Велику Британію в останній рік урядування лейбористів. Вирішальним чинником стала так звана «Зима невдоволення» 1978–1979 років, коли через масштабні страйки державного сектора країна опинилася на межі функціонального колапсу [50]. Як зазначають дослідники Н. Плєшакова та О. Лялькін, неспроможність уряду Джеймса Каллагена приборкати інфляцію та знайти спільну мову з профспілками призвела до остаточного підриву довіри виборців до лейбористської моделі управління. Політична дестабілізація досягла свого апогею 28 березня 1979 року, коли Палата громад вперше за довгий час висловила уряду вотум недовіри з перевагою лише в один голос, що зробило дострокові вибори неминучими [19]. Тетчер, яка на той момент уже чотири роки очолювала Консервативну партію, зуміла консолідувати партійне лідерство навколо ідеї радикального розриву з минулим, витіснивши прихильників компромісного курсу.

Конституційна процедура призначення відбулася наступного дня, коли королева Єлизавета II офіційно запросила Маргарет Тетчер до Букінгемського палацу для формування кабінету. Хоча роль монарха в британській системі є церемоніальною, цей момент мав величезне символічне значення: зустріч двох найвпливовіших жінок країни ознаменувала початок нової політичної епохи. Одразу після цього Тетчер прибула на Даунінг-стріт, 10, де виголосила свою знамениту промову, зацитувавши святого Франциска Ассізького: «Там, де розбрат, нехай принесемо ми злагоду; там, де помилка - істину; там, де сумнів - віру; там, де відчай надію». Цей виступ став першим програмним документом її прем'єрства, у якому вона прагматично поєднала християнські чесноти з обіцянкою жорсткого наведення порядку, задавши тон усьому десятиліттю майбутніх реформ.

Реалізація стратегічного курсу Маргарет Тетчер розпочалася з радикальної зміни економічної парадигми, де на зміну кейнсіанському регулюванню прийшов монетаризм. Основним ворогом нації було проголошено інфляцію, яку Тетчер розглядала як моральне та економічне зло, що руйнує самі основи суспільства. У наукових розвідках Наталії Плєшакової та Олександра Лялькіна детально проаналізовано впровадження Середньострокової фінансової стратегії (Medium-Term Financial Strategy, MTFS), яка стала головним інструментом контролю над грошовою масою. Уряд свідомо пішов на обмеження державних видатків та встановлення жорстких лімітів на дефіцит бюджету, навіть незважаючи на стрімке зростання безробіття на початку 1980-х років.

Бюджет 1981 року, підготовлений канцлером Джеффрі Гау, став символом цієї непохитності: попри протести 364 провідних економістів, які пророкували катастрофу, Тетчер відмовилася змінювати курс, заявивши своє знамените «The lady's not for turning» [2]. Така політика «шокової терапії» дозволила врешті-решт приборкати інфляцію та змусила британський бізнес стати більш конкурентоспроможним, хоча й ціною закриття багатьох

нерентабельних підприємств у депресивних регіонах півночі Англії та Шотландії.

Паралельно з монетаристськими заходами уряд розпочав масштабну реформу податкової системи, метою якої було стимулювання приватної ініціативи. Маргарет Тетчер вірила, що високі прямі податки вбивають бажання працювати та інвестувати, тому її кабінет здійснив різкий перехід від оподаткування доходів до оподаткування споживання. Ставка прибуткового податку була суттєво знижена, особливо для високооплачуваних категорій населення, що мало заохотити «творців багатства». Водночас було підвищено податок на додану вартість (ПДВ) для балансування бюджету [19].

У дослідженні Вікторії Пунько підкреслюється, що ця зміна була частиною ширшої ідеології створення «демократії власників». Тетчер прагнула змінити саму психологію британців, перетворивши їх із пасивних отримувачів державних послуг на активних господарів. Яскравим прикладом цього став закон про право на викуп муніципального житла (Right to Buy), який дозволив мільйонам сімей стати власниками своїх домівок, що фундаментально змінило електоральну карту країни та зміцнило базу підтримки консерваторів серед кваліфікованих робітників [34, p. 155].

Приватизація стала найбільш видимим і водночас найбільш дискусійним елементом тетчеризму, що призвів до демонтажу державного сектора економіки. Як зазначається в історіографічних оглядах, Британія стала піонером у масовому продажі державних монополій у приватні руки. Процес розпочався з відносно невеликих компаній, але справжнім проривом став продаж British Telecom у 1984 році, а згодом – British Gas, British Airways та енергетичних компаній. В. Пунько у своїй статті вказує, що приватизація мала на меті не лише наповнення бюджету, а й підвищення ефективності управління та розширення кола акціонерів серед звичайних громадян [23, с. 330]. Гасло «народний капіталізм» відображало прагнення уряду зробити володіння акціями масовим явищем. Хоча критики закидали уряду «розпродаж фамільного срібла», результати реформ показали, що приватизовані

підприємства значно швидше адаптувалися до вимог ринку, впроваджували нові технології та припиняли бути тягарем для платників податків, що позитивно позначилося на загальних темпах економічного зростання.

Приборкання свавілля профспілок стало ключовим завданням для відновлення керованості державою та оздоровлення промисловості. Маргарет Тетчер врахувала помилки своїх попередників і діяла поетапно, через серію законодавчих актів, які обмежували право на пікетування та вводили обов'язкове таємне голосування перед початком страйку. Генеральним випробуванням для її уряду стала Велика забастовка шахтарів 1984–1985 років під проводом Артура Скаргілла [28, с. 129].

Уряд заздалегідь підготувався до конфлікту, накопичивши значні запаси вугілля та перевівши електростанції на мазут, що дозволило уникнути відключень світла. Тетчер називала страйкарів «внутрішнім ворогом», вважаючи, що вони намагаються нав'язати свою волю демократично обраному парламенту. Після року виснажливої боротьби шахтарі були змушені повернутися до роботи без жодних поступок. Перемога уряду над Національною спілкою гірників означала кінець епохи профспілкового диктату в Британії, що відкрило шлях до глибокої реструктуризації важкої промисловості та підвищення продуктивності праці [11].

У зовнішній політиці переломним моментом став Фолклендський конфлікт 1982 року, який повернув Британії статус рішучої світової держави. Окупація островів аргентинською хунтою стала викликом не лише територіальній цілісності, а й національній гордості британців. Тетчер, попри сумніви багатьох радників та дипломатичний тиск, прийняла вольове рішення відправити військову ескадру через Атлантику.

Швидка та переконлива перемога у війні викликала хвилю патріотичного піднесення, відому як «фолклендський фактор», що дозволило консерваторам тріумфально виграти вибори 1983 року. Як зазначається у підручнику О. Гісема, цей успіх продемонстрував світові, що Британія більше не збирається миритися з політикою керованого занепаду. Фолкленди стали

символом відродження британської волі, що дозволило Тетчер виступати на міжнародній арені з позиції сили, зміцнюючи «особливі відносини» зі США та особисту дружбу з Рональдом Рейганом, що стало основою для спільного тиску на Радянський Союз [12, с. 52].

Роль Маргарет Тетчер у завершенні Холодної війни була визначена її непохитним антикомунізмом та здатністю до стратегічного передбачення. Вона стала одним із перших західних лідерів, хто розгледів у Михайлові Горбачові людину, з якою «можна мати справу», що відкрило шлях до історичних домовленостей про скорочення озброєнь. Проте її позиція завжди залишалася прагматичною: підтримка реформ у СРСР поєднувалася з вимогою дотримання прав людини та збереженням ядерного стримування [39, p. 69]. Така жорстка риторика «залізної леді» у поєднанні з економічними успіхами її реформ зробили Британію ключовим гравцем у процесі демонтажу соціалістичного табору.

Тетчер активно підтримувала рух «Солідарність» у Польщі та інші демократичні сили у Східній Європі, розглядаючи це як перемогу цінностей свободи та індивідуалізму над колективістською ідеологією. Її зовнішня політика була спрямована на захист британських інтересів через зміцнення західної єдності та просування принципів вільної торгівлі у глобальному масштабі [38, p. 101].

Окремим і надзвичайно складним напрямом внутрішньої політики Маргарет Тетчер стало вирішення «ольстерського питання», яке в 1980-х роках перебувало у фазі найгострішого протистояння. На відміну від своїх попередників, Тетчер розглядала конфлікт у Північній Ірландії не просто як етнополітичну суперечку, а як прямий виклик державній безпеці та законності. У підручниках з всесвітньої історії, зокрема за авторством О. Гісема, зазначається, що «залізна леді» дотримувалася стратегії «криміналізації» конфлікту, відмовляючи бойовикам Ірландської республіканської армії (ІРА) у статусі політичних в'язнів. Ця непохитність призвела до трагічних подій 1981 року, коли серія голодувань ув’язнених республіканців, розпочата Боббі

Сендсом, спричинила хвилю масових заворушень та міжнародного осуду [50, p. 326].

Проте Тетчер залишилася непохитною, вважаючи, що будь-яка поступка терористам лише підірве авторитет британського суверенітету. Навіть після замаху в Брайтоні 1984 року, коли бомба IPA ледь не знищила верхівку Консервативної партії, вона не змінила свого курсу, що підтвердило її репутацію лідера, який не веде переговорів під тиском сили. Водночас вона виявила гнучкість на дипломатичному рівні, підписавши у 1985 році Англо-ірландську угоду, яка заклала механізм консультацій з Дубліном щодо справ Ольстера, що стало першим кроком до довготривалого процесу примирення в регіоні [45, p. 110].

Паралельно з безпековими викликами в Ольстері, Британія зіткнулася з процесом економічної та соціальної дезінтеграції, що став побічним наслідком радикальних ринкових реформ. Як зазначають у своїх працях Н. Плєшакова та О. Лялькін, політика тетчеризму, зосереджена на монетаризмі та підтримці фінансового сектора, призвела до поглиблення розриву між процвітаючим Півднем Англії та депресивною Північчю, Шотландією та Уельсом.

Занепад традиційних галузей промисловості – вугільної, сталеливарної та суднобудівної – викликав не лише безробіття, а й відчуття регіонального відчуження. Це створило сприятливий ґрунт для зростання сепаратистських настроїв. Л. Ямпольська у своїх дослідженнях етнічної мобілізації наголошує, що саме в 1980-х роках у Шотландії та Уельсі почала формуватися потужна політична опозиція Лондону, яка розглядала політику Тетчер як нав'язування «англійської» моделі розвитку без урахування регіональної специфіки [31, с.220]. Прем’єрка була послідовним противником деволюції, вважаючи передачу повноважень місцевим парламентам шляхом до розпаду Сполученого Королівства, що лише посилювало антагонізм між центром і периферією.

Завершальний період її прем'єрства був позначений спробою впровадження Community Charge, більш відомого як Poll Tax (подушний

податок). Ця реформа місцевого оподаткування, спрямована на те, щоб кожен мешканець громади робив фінансовий внесок у місцеві послуги, викликала хвилю масових протестів та заворушень у 1990 році. Внутрішньопартійна опозиція, побоюючись поразки на наступних виборах через непопулярність податку та жорстку євроскептичну позицію прем'єрки, змусила її піти у відставку в листопаді 1990 року [13, с. 9-10].

Отже, Тетчер залишила посаду, не програвши жодних загальних виборів, залишаючись вірною своїм принципам до останнього дня на Даунінг-стріт. Її відхід ознаменував кінець цілої епохи, але закладені нею реформи – від приватизації до обмеження влади профспілок – стали невід'ємною частиною сучасного британського устрою, який не наважилися радикально змінювати навіть її наступники-лейбористи.

2.3. Історичне значення та оцінка діяльності Маргарет Тетчер

Оцінка історичного значення діяльності Маргарет Тетчер у сучасній науковій літературі відзначається винятковою полярністю, що зумовлено радикальним характером її реформ та глибиною трансформацій, яких зазнало британське суспільство під час її одинадцятирічного правління. Більшість дослідників, зокрема Е. Еванс та Г. Янг, сходяться на думці, що Тетчер стала першим прем'єр-міністром повоєнної епохи, якому вдалося не просто змінити політичний курс, а повністю демонтувати застарілий соціал-демократичний консенсус [35, p. 110; 50, p. 432]. У працях Н. Плєшакової та О. Ляльківа підкреслюється, що основне історичне досягнення Тетчер полягало у подоланні стагфляції та відновленні економічної динаміки через впровадження монетаристської моделі. Перехід від кейнсіанських методів стимулювання попиту до жорсткого контролю над грошовою масою дозволив Британії вийти зі стану хронічної «хвороби Європи». Проте академічні дискусії навколо її спадщини часто фокусуються на соціальній ціні цих успіхів, оскільки методистська етика ощадливості, яку вона сповідувала, у

масштабах держави призвела до суттєвого скорочення соціальних гарантій та зростання нерівності [19].

Економічний аспект оцінки тетчеризму нерозривно пов'язаний із процесами приватизації та концепцією «народного капіталізму». В. Пунько у своїх історіографічних розвідках зазначає, що Тетчер вдалося змінити фундаментальну структуру власності у Великій Британії, перетворивши державні монополії на ефективні приватні корпорації. Це не лише стабілізувало бюджет, а й створило новий прошарок власників акцій серед середнього класу, що було стратегічною метою консерваторів для підриву впливу лівих ідей [23, с.333].

Водночас такі дослідники, як Л. Бенаті, розглядають період Тетчер як початок епохи «Великої стабілізації» (Great Moderation), коли низька інфляція стала нормою для британської економіки [32, p. 123] . Проте критики, зокрема Пол Степні, наголошують, що історичне значення цих реформ має і зворотний бік: руйнація промислового потенціалу північних регіонів Англії, Шотландії та Уельсу призвела до довготривалої депресії цих територій, що сформувало глибоке регіональне відчуження, наслідки якого відчутні й сьогодні [46, p. 139].

Соціологічна та політологічна оцінка діяльності Тетчер часто оперує терміном «авторитарний популізм», введеним С. Холлом. Він стверджував, що Тетчер вдалося мобілізувати електорат навколо цінностей індивідуалізму, сім'ї та нації, протиставляючи їх бюрократизованій державі та профспілковому диктату [39, p. 259]. Історичне значення її боротьби з трейд-юніонами, детально описане в роботах Б. Тауерса та Д. Марша, полягає у радикальній зміні балансу сил на ринку праці. Перемога над шахтарями у 1985 році стала символічним кінцем епохи корпоративізму. З прагматичної точки зору це дозволило британським підприємствам стати конкурентоспроможними, проте з точки зору соціальної стабільності - призвело до ерозії робітничих громад та втрати ідентичності цілими містами [48, p. 169; 42, p. 305]. Дослідники Трубайчук та Черевко акцентують увагу на тому, що Тетчер фактично

переформатувала класову структуру Британії, зробивши ставку на «кваліфікованих робітників» та власників житла, що забезпечило консерваторам домінування на десятиліття [28, с. 130].

Зовнішньополітична діяльність «залізної леді» оцінюється істориками як період «британського відродження» на світовій арені. Джон Кемпбелл у своїй біографії підкреслює, що перемога у Фолклендській війні 1982 року стала ключовим моментом, який дозволив країні позбутися комплексу імперського занепаду [33, p. 266]. У вітчизняних підручниках О. Гісема та І. Щупака роль Тетчер у завершенні Холодної війни розглядається через призму її особливих відносин із Рональдом Рейганом та здатності вести конструктивний діалог із Михайлом Горбачовим. Її оцінюють як лідера, що зміг поєднати непохитний антикомунізм із гнучким реалізмом. Однак А. Грубінко зауважує, що її дедалі жорсткіша позиція щодо європейської інтеграції заклала фундамент для майбутніх конфліктів усередині Консервативної партії та стала передвісником євроскептицизму, який врешті призвів до виходу Британії з ЄС [13, с. 11]. Таким чином, у зовнішній політиці її спадщина є настільки ж двозначною: відновлення глобального престижу поєднувалося із закладанням основ для майбутньої ізоляції від континентальної Європи.

Окрему увагу в історіографії приділяють ідеологічному впливу Тетчер, який вийшов далеко за межі Великої Британії. Як зазначають Р. Кокетт та Е. Гембл, тетчеризм став глобальним брендом неоконсерватизму, що базувався на інтелектуальному фундаменті Гаєка та Фрідмана. Історичне значення діяльності Тетчер полягає у зміні самої логіки державного управління: перехід від ідеї «держави-няньки» до концепції «держави-нічного сторожа», яка забезпечує правопорядок, але не втручається в економіку. Цей зсув був настільки потужним, що навіть її політичні опоненти з Лейбористської партії (проєкт «Новий лейборизм» Тоні Блера) були змушені працювати в межах парадигми, закладеної Тетчер [31, с. 222]. Л. Ямпольська у своїх розвідках підкреслює, що політичний ландшафт Британії після 1990 року залишився

«тетчерівським» за своєю суттю, оскільки ринкові механізми та пріоритет приватної ініціативи стали загальнонаціональним консенсусом, який уже ніхто не наважувався заперечувати [31, с. 222].

Завершальні роки прем'єрства Тетчер та її відставка у 1990 році також є предметом глибокого аналізу. Історики зазначають, що причиною її падіння став не програш на виборах, а внутрішньопартійна ізоляція, спричинена непопулярним «подушним податком» та непоступливістю щодо Європи. [32, p. 145].

Хоча художні інтерпретації часто піддаються критиці з боку академічних істориків за драматизацію та певні фактологічні спрощення, їхній комерційний успіх свідчить про тривалу актуальність моральних та економічних дилем, закладених у 1980-х роках. Така медіатизація історії перетворює Маргарет Тетчер із суто архівного персонажа на символ радикальних трансформацій, що робить її постать ще більш привабливою для вивчення в межах шкільної програми, де візуальні образи з популярних серіалів можуть слугувати ефективним інструментом для залучення учнів до історичної дискусії.

Проте, незважаючи на обставини відходу, Маргарет Тетчер залишилася найбільш впливовим британським лідером другої половини XX століття. Її історичне значення визначається тим, що вона зуміла перетворити особисті переконання на державну ідеологію, яка змінила вектор розвитку не лише Британії, а й усієї західної цивілізації. На думку більшості академічних авторів, Тетчер була лідером-трансформатором, чиї реформи вивели країну з глухого кута, але водночас залишили по собі глибокі соціальні шрами, що робить її постать вічним об'єктом для наукових суперечок та політичних рефлексій.

Висновки до розділу

Діяльність Маргарет Тетчер ознаменувала остаточний демонтаж «повоєнного консенсусу» та перехід до неоконсервативної моделі розвитку, що кардинально змінила вектор руху британської держави. Аналіз розвідок Н.

Плєшакової, О. Ляльківа та В. Пунько підтверджує, що завдяки впровадженню монетаризму та масштабній приватизації Британії вдалося подолати стагфляцію та відновити економічну динаміку, хоча й ціною глибокого соціального відчуження та занепаду депресивних промислових регіонів, на чому акцентують увагу Л. Ямпольська та П. Степні у своїх критичних оцінках. Відновлення міжнародного престижу через рішуче розв'язання Фолклендського конфлікту та активну посередницьку роль у завершенні Холодної війни, що детально висвітлено у працях Д. Кемпбелла та підручниках О. Гісема, повернуло країні статус впливового глобального гравця. Таким чином, історичне значення тетчеризму полягає у докорінній зміні парадигми державного управління: відмова від опіки «держави-няньки» на користь вільного ринку та особистої відповідальності сформувала сучасне обличчя Сполученого Королівства, зробивши Тетчер найбільш ефективним, проте водночас і найбільш суперечливим лідером повоєнної епохи, чия спадщина залишається фундаментом для сучасних політичних дискусій.

РОЗДІЛ ІІІ. ВИКОРИСТАННЯ ДИСКУСІЙНОГО МЕТОДУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР»

3.1. Місце і роль теми у шкільному курсі

Дослідження специфіки висвітлення історії Великої Британії другої половини XX століття у шкільній та вузівській навчальній літературі вимагає комплексного підходу, що поєднує аналіз фактологічного наповнення підручників з оцінкою методичного інструментарію, який пропонується вчителям та учням. Сучасна українська історична дидактика, як зазначають провідні методисти, зокрема В. О. Комаров, поступово відходить від радянської парадигми, де домінувала єдина ідеологічно забарвлена точка зору, до плюралістичного підходу, що передбачає розвиток критичного мислення [15, с. 39]. Водночас аналіз чинних навчальних програм та підручників, наприклад, авторства О. Гісема, свідчить про те, що період від створення «держави загального добробуту» до «тетчеризму» часто подається крізь призму політичної історії та макроекономічних показників, залишаючи на периферії соціальні аспекти та глибинні світоглядні зрушення, які є ключовими для розуміння британської ідентичності [12, с. 52].

Період 1945–1951 років, пов'язаний з діяльністю лейбористського уряду К. Еттлі, у вітчизняних підручниках традиційно характеризується як час масштабних реформ, що змінили обличчя повоєнної Британії. Автори навчальної літератури детально описують процес націоналізації ключових галузей економіки, таких як вугільна промисловість, металургія, транспорт та Банк Англії, наголошуючи на тому, що під контроль держави перейшло близько 20% економічних потужностей країни. Особлива увага приділяється соціальному пакету реформ, зокрема створенню Національної служби охорони здоров'я (NHS), що стало реалізацією принципів доповіді В. Бевериджа про необхідність державного захисту громадян «від колиски до могили» [12, с. 50-51].

Проте, на відміну від англомовної історіографії, де термін «Welfare State» (держава загального добробуту) є фундаментальним концептом, навколо якого будується наратив національної солідарності та відповідальності держави за боротьбу з «п’ятьма велетнями» (злиднями, хворобами, невіглаством, брудом та лінощами), в українських підручниках цей термін часто розмивається або замінюється переліком конкретних соціальних виплат [29, с. 45]. Це дещо спрощує розуміння учнями того факту, що реформи К. Еттлі були не просто набором економічних заходів, а спробою побудови принципово нової моделі суспільних відносин, альтернативної як дикому капіталізму, так і радянському соціалізму.

Важливим аспектом, який потребує більш глибокого висвітлення в українській навчальній літературі, є феномен «повоєнного консенсусу» (post-war consensus), що панував у британській політиці з 1951 по 1979 рік. У британських джерелах, зокрема в працях Д. Каванаха та інших дослідників, цей період часто описується через поняття «батскелізм» (Butskellism) - термін, утворений від прізвищ консерватора Р. Батлера та лейбориста Х. Гейтскелла, що символізував зближення економічних платформ двох провідних партій на ґрунті кейнсіанства та підтримки змішаної економіки [47]. Вітчизняні підручники фіксують факт повернення консерваторів до влади у 1951 році та збереження ними соціальних досягнень попередників, однак рідко акцентують увагу на тому, що це був свідомий компроміс заради соціальної стабільності. Учням пропонується теза про «наступність влади», але глибинна сутність цього консенсусу, який передбачав співпрацю уряду з профспілками та зобов'язання підтримувати повну зайнятість, часто залишається поза увагою [16, с. 48]. Це ускладнює розуміння причин кризи 1970-х років, яка стала не просто економічним спадом, а крахом саме цієї консенсусної моделі.

Висвітлення соціально-економічної кризи 1970-х років в українських підручниках є досить ґрунтовним, але фокусується переважно на зовнішніх проявах економічної нестабільності. Автори, такі як О. Гісем, детально описують явища стагфляції, енергетичну кризу 1973 року та втрату Британією

статусу світової держави, що супроводжувалося розпадом колоніальної імперії та болісним процесом вступу до Європейського економічного співтовариства. Значна увага приділяється так званій «Зимі невдоволення» 1978–1979 років, коли масові страйки профспілок паралізували життя країни [12, с. 52]. У підручниках наводяться яскраві приклади колапсу інфраструктури: не вивезене сміття на вулицях Лондона, страйки могильників у Ліверпулі, закриті школи та лікарні. Цей період подається як точка біфуркації, коли британське суспільство, втомлене від хаосу та диктату профспілок, було готове підтримати радикальні зміни. Водночас у британській історіографії та навчальній літературі цей період аналізується глибше, зокрема через призму кризи кейнсіанської моделі регулювання економіки, коли традиційні методи стимулювання попиту перестали працювати, призводячи лише до розкручування інфляційної спіралі. Розуміння цього теоретичного підґрунтя є важливим для усвідомлення неминучості приходу до влади неоконсерваторів.

Центральне місце у вивченні новітньої історії Великої Британії в українській школі посідає епоха «тетчеризму». Аналіз навчальних текстів та методичних розробок, представлених на ресурсах на кшталт «Освіта.UA», демонструє, що постать Маргарет Тетчер часто міфологізується як «Залізна леді», яка врятувала країну від занепаду. Тетчеризм визначається як політика, що базувалася на принципах монетаризму, приватизації, дерегуляції економіки та обмеження влади профспілок. Українські автори, як правило, дають стримано-позитивну оцінку економічним наслідкам реформ Тетчер, акцентуючи увагу на подоланні інфляції, модернізації промисловості та підвищенні ефективності британської економіки [20, с. 59]. Особливо підкреслюється успіх програми приватизації, яка дозволила перетворити збиткові державні підприємства на прибуткові компанії та наповнити бюджет, а також політика «народного капіталізму», що сприяла збільшенню кількості власників акцій та житла серед населення.

Проте порівняльний аналіз із західними джерелами виявляє суттєву відмінність у розставленні акцентів. Британська історіографія, представлена

зокрема працями Б. Джессопа та інших дослідників, розглядає тетчеризм як явище глибоко суперечливе, використовуючи концепцію «двох націй» (Two Nations) [41, p. 25]. У той час як українські підручники фокусуються на макроекономічному оздоровленні, західні джерела приділяють значну увагу соціальній ціні реформ: зростанню безробіття, яке в перші роки правління Тетчер сягнуло рекордних показників, поглибленню нерівності між багатим Півднем та депресивною Північчю, а також руйнуванню традиційних робітничих спільнот, особливо в шахтарських регіонах.

Тема страйку шахтарів 1984–1985 років, яка в українських підручниках згадується побіжно як перемога уряду над профспілками, у британській літературі та кінематографі (наприклад, фільм «Біллі Елліот» або «Гордість») постає як національна травма та культурний конфлікт [39, p. 55]. Це свідчить про необхідність розширення джерельної бази на уроках історії в Україні, залучення спогадів учасників подій, літературних творів та візуальних джерел для формування більш об'ємного та критичного погляду на епоху.

Окремий, хоча й дещо стислий, сюжет у вітчизняних підручниках присвячено «Ольстерській проблемі» як одному з найгостріших викликів для внутрішньої стабільності Великої Британії у 1970–1980-х роках. Українські автори (зокрема О. Гісем) датують загострення конфлікту кінцем 1960-х років, чітко окреслюючи його як протистояння між католиками-ірландцями, що прагнули возз'єднання з Ірландією та страждали від дискримінації, і протестантами-юніоністами, які обстоювали збереження нерозривних зв'язків із Лондоном [12, с. 35].

У контексті правління М. Тетчер навчальна література акцентує увагу на її жорсткій та безкомпромісній позиції щодо Ірландської республіканської армії (ІРА), діяльність якої кваліфікувалася виключно як терористична, а сама Тетчер відмовлялася визнавати бойовиків політичними в’язнями навіть під час резонансного голодування 1981 року. Водночас підручники фіксують спроби політичного врегулювання кризи, зокрема підписання англо-ірландської угоди 1985 року, яка вперше надала Дубліну консультативні права в управлінні

Північною Ірландією, хоча й констатують, що остаточно вирішити проблему тероризму та етноконфесійного напруження «Залізній леді» до моменту її відставки у 1990 році так і не вдалося [20, с. 52].

Окремої уваги заслуговує питання ідеологічного підґрунтя тетчеризму, яке в українських підручниках часто зводиться до переліку економічних заходів. Необхідно глибше розкривати вплив ідей неолібералізму та праць Фрідріха Гаєка і Мілтона Фрідмана на формування світогляду Маргарет Тетчер. Розуміння того, що її політика була не просто реакцією на поточні економічні проблеми, а спробою реалізації певної філософської доктрини, яка ставила індивідуальну свободу вище колективної солідарності, дозволить студентам та учням краще зрозуміти логіку її дій, зокрема непопулярних рішень, таких як введення подушного податку (poll tax), що зрештою призвело до її відставки.

Крім того, варто звернути увагу на зовнішньополітичний аспект, зокрема на Фолклендську війну 1982 року, яка стала поворотним моментом для рейтингу Тетчер. В українських навчальних матеріалах ця подія висвітлюється переважно як військова перемога, що відновила престиж Британії. Однак важливо аналізувати її і в контексті внутрішньої політики, демонструючи, як «маленька переможна війна» може бути використана для консолідації суспільства навколо лідера в умовах важких економічних реформ. Також слід проводити паралелі з сучасністю, зокрема аналізуючи вплив політики Тетчер на євроінтеграційні процеси та витоки сучасного євроскептицизму у Британії, що зрештою призвів до Brexit.

3.2. Методичні прийоми та форми дискусії.

Впровадження компетентнісного підходу в сучасну українську загальну середню освіту, що нормативно закріплено в чинних навчальних програмах Міністерства освіти і науки України для 10–11 класів, вимагає від учителя історії переходу від традиційних репродуктивних методів викладання до інтерактивних технологій. Вивчення суспільно-політичних процесів другої

половини XX століття не може обмежуватися простим запам'ятовуванням дат, імен та статистичних показників, оскільки головним завданням старшої школи є формування в учнів критичного мислення, здатності аналізувати суперечливі історичні явища та аргументовано відстоювати власну позицію.

У цьому контексті постать Маргарет Тетчер та політика «тетчеризму» становлять ідеальний дидактичний матеріал для застосування дискусійного методу. Як зазначає у своїх працях британський дослідник Р. Страдлінг, викладання європейської історії XX століття неминуче стикається з проблемою контроверсійних (суперечливих) тем, які не мають єдиної правильної інтерпретації в академічній науці, а отже, не можуть подаватися учням як абсолютна істина [47, p. 69]. Дискусія на уроці історії виступає тим інструментом, який дозволяє подолати догматизм, розкрити багатовимірність історичного процесу та продемонструвати старшокласникам, що кожне масштабне політичне рішення має свою ціну та різні соціальні наслідки.

Фундаментальні засади організації дискусійного навчання в українській школі ґрунтовно розроблені в методичних посібниках О. Пометун та В. Комарова. Відповідно до їхніх концепцій, навчальна дискусія - це не просто вільний обмін думками, а цілеспрямований, структурований та керованай учителем процес колективного розв'язання пізнавальної проблеми [15, с. 74; 21, с. 186]. Успішність застосування цього методу при вивченні теми Великої Британії 1980-х років залежить від правильного вибору методичних прийомів на етапі підготовки, проведення та рефлексії.

На етапі підготовки ключовим методичним прийомом є створення когнітивного дисонансу - ситуації, коли учні стикаються з двома або більше взаємовиключними твердженнями чи джерелами. Наприклад, спираючись на методику роботи з підручником, яку пропонує І. Щупак, учитель може на початку уроку протиставити економічну статистику, що свідчить про подолання стагфляції та зростання ВВП Британії за часів Тетчер, фотографіям масових протестів шахтарів та графікам зростання безробіття в індустріальних регіонах [29, с. 46]. Таке зіткнення фактологічних рядів автоматично формує

проблемне поле уроку та стимулює внутрішню потребу старшокласників розібратися в причинах цих суперечностей, перетворюючи їх із пасивних слухачів на активних дослідників минулого.

Вибір конкретної форми проведення дискусії обумовлюється рівнем підготовки класу, наявним часом та специфікою обраного історичного епізоду. Галина Яковенко у своєму навчально-методичному посібнику класифікує форми інтерактивних занять, виокремлюючи серед них дебати, круглі столи, рольові ігри та метод «акваріума». Для глибокого аналізу соціального конфлікту, яким був страйк британських шахтарів 1984–1985 років, найбільш доцільною формою є струкрована рольова дискусія або дебати. Клас об'єднується в групи, кожна з яких отримує завдання репрезентувати позицію певного історичного актора: уряду консерваторів, лідерів Національної спілки гірників (на чолі з А. Скаргіллом), власників приватного бізнесу та пересічних споживачів електроенергії.

Використовуючи прийом персоніфікації та емпатії, учні мають опрацювати роздаткові матеріали і сформулювати аргументи саме з позиції своєї групи. Це вимагає застосування концепції історичного мислення, яку Пітер Сейшас та Том Мортон визначають як «історична перспектива» - здатність зрозуміти соціальний, культурний та емоційний контекст людей минулого, уникаючи презентизму, тобто оцінки подій 1980-х років виключно з позицій сучасної моралі. Під час таких дебатів учні на практиці усвідомлюють, чому Тетчер вважала шахтарів «внутрішнім ворогом» і загрозою демократії, а самі гірники сприймали уряд як руйнівника їхнього способу життя та традиційних громад.

Іншою ефективною формою є дискусія у форматі «круглого столу», яка найкраще підходить для підсумкового оцінювання історичного значення явища «тетчеризму» як ідеології. На відміну від дебатів, де метою є перемога аргументів однієї зі сторін, круглий стіл спрямований на синтез різних поглядів та пошук комплексного бачення проблеми. Учитель висуває на обговорення глобальне питання, наприклад: «Чи є виправданою концепція

"шокової терапії" та радикальної приватизації для виведення країни з системної кризи?». У ході обговорення старшокласники мають оперувати поняттями монетаризму, неоконсерватизму, «держави загального добробуту» та «народного капіталізму».

Важливим методичним прийомом тут є використання аналогій та міжпредметних зв'язків. Учні можуть порівнювати політику Маргарет Тетчер у Британії з «рейганомікою» у США або з процесами роздержавлення власності в Україні у 1990-х роках, що актуалізує історичний матеріал і наближає його до їхнього власного громадянського досвіду. Такий формат розвиває вміння слухати опонента, знаходити раціональне зерно у протилежних судженнях та формувати поліперспективний погляд на макроекономічні перетворення.

Окрім дебатів та круглих столів, дієвим методичним інструментом для розкриття ідеологічної сутності тетчеризму є застосування формату скоротичної бесіди (сократівського семінару). Ця форма дискусії ідеально підходить для глибокого текстуального аналізу фундаментальних філософських та політичних переконань Маргарет Тетчер, зокрема її відомої тези про те, що «суспільства як такого не існує, є лише чоловіки, жінки та сім'ї».

Учитель пропонує старшокласникам для закритого читання та обговорення уривки з її програмних статей та промов, зосереджуючи увагу на морально-етичних аспектах її політики. Метою скоротичної бесіди є не захист певної позиції, а спільний пошук істини через постановку відкритих запитань високого рівня складності. Учні аналізують, яким чином орієнтація на крайній індивідуалізм, скорочення соціальних видатків та демонтаж моделі колективної опіки вплинули на трансформацію традиційних британських цінностей. Цей методичний прийом дозволяє перевести дискусію з суто економічної площини у площину громадянської етики, спонукаючи підлітків замислитися над межами відповідальності держави перед громадянином.

Робота з історичними джерелами та медіатекстами є невід'ємною складовою будь-якої навчальної дискусії в сучасній школі. О. Сморжевська у посібнику «Основи шкільної історичної освіти» наголошує на важливості формування медіаграмотності під час вивчення суспільствознавчих дисциплін [24, с. 26]. Епоха Маргарет Тетчер стала часом зародження сучасних політичних технологій, коли візуальні образи та телевізійні виступи почали відігравати не меншу роль, ніж реальні економічні показники.

Ефективність будь-якої навчальної дискусії на уроках історії прямо пропорційна якості опрацювання першоджерел, які слугують доказовою базою для аргументації учнів. Відповідно до рекомендацій провідних українських методистів, для організації повноцінного обговорення політичного курсу консерваторів необхідно залучати автентичні документи епохи, такі як витяги з передвиборчого маніфесту Консервативної партії 1979 року або урядові меморандуми щодо необхідності приватизації [1]. Застосовуючи прийом критичного читання, вчитель навчає школярів визначати мету створення документа, його цільову аудиторію та приховані ідеологічні меседжі. Зіставлення цих офіційних декларацій із документами профспілкового руху створює багатоперспективність, демонструючи, що історичне джерело не є абсолютним відображенням об'єктивної реальності, а завжди несе на собі відбиток суб'єктивних інтересів його автора.

Для активізації дискусії доцільно використовувати прийом аналізу медіаматеріалів: політичних плакатів (наприклад, знаменитого постера консерваторів «Labour isn't working»), карикатур у тогочасній пресі, уривків із публічних промов прем'єрки (зокрема, «The lady’s not for turning») та відеоматеріалів з архівів телеканалу BBC [2;3;52]. Аналізуючи ці джерела, учні мають відповісти на запитання не лише про те, що саме сказано, а й з якою метою, на яку аудиторію був розрахований меседж і як він впливав на формування суспільної думки. Це дозволяє розвивати навички деконструкції політичного піару та розуміння механізмів маніпуляції масовою свідомістю,

що є критично важливим для майбутніх виборців у демократичному суспільстві.

Особливого методичного такту від учителя вимагає обговорення чутливих та емоційно напружених тем, таких як конфлікт у Північній Ірландії та голодування ув'язнених бійців ІРА у 1981 році. С. Вайнбург у своїй праці «Historical Thinking and Other Unnatural Acts» зазначає, що історичне мислення вимагає подолання природної схильні людини до спрощення складних моральних дилем [49, p. 159]. Учитель під час дискусії щодо Ольстерського питання має використовувати прийом децентрації - свідомого відсторонення від емоційних оцінок на користь політико-правового аналізу.

Завдання педагога як модератора полягає в тому, щоб не дозволити дискусії скотитися до рівня звинувачень, а натомість спрямувати її в русло аналізу ефективності силових та дипломатичних методів подолання сепаратизму і тероризму. Учні мають обговорити, де проходить межа між боротьбою за національне визволення та кримінальним терором, і чи може демократична держава йти на компроміс із тими, хто використовує насильство проти мирного населення [47, p. 90]. Такі дискусії формують у старшокласників глибоке розуміння цінності людського життя, верховенства права та складності підтримання національної безпеки.

Завершальним, але не менш важливим етапом застосування дискусійного методу є рефлексія та підбиття підсумків, що вимагає від учителя застосування специфічних прийомів оцінювання. О. Сморжевська звертає увагу на те, що критерієм успішності інтерактивного уроку є не знаходження єдиної універсальної відповіді на проблемне питання, а якість самого процесу обговорення [24, с. 84]. Учитель має оцінювати не лише фактологічну точність знань учнів про реформи уряду консерваторів, а й рівень їхньої аргументації, логічність побудови виступів, здатність коректно ставити запитання опонентам та готовність змінювати власну точку зору під впливом переконливих доказів. Прийомом, що сприяє якісній рефлексії, є створення концептуальної таблиці або «ментальної карти» на дошці наприкінці уроку,

куди вписуються основні плюси та мінуси «тетчеризму», виявлені під час дискусії. Це дозволяє візуалізувати результати колективної роботи та систематизувати отримані знання.

Форми та прийоми навчальної дискусії є прагматичним та необхідним дидактичним інструментом для об'єктивного вивчення епохи Маргарет Тетчер. Відходячи від безапеляційних суджень, сучасна школа трансформує урок історії на аналітичну платформу, де формується зріла громадянська позиція. Це гарантує не лише засвоєння програмового матеріалу, а й підготовку старшокласників до критичного оцінювання актуальних суспільно-політичних викликів.

3.3. Розробка фрагменту уроку з використанням дискусійного методу.

Логічним завершенням теоретико-методичного дослідження є практична розробка дидактичної моделі навчального заняття з всесвітньої історії для учнів одинадцятого класу. Запропонований нижче конспект уроку демонструє механізм імплементації дискусійних методів в освітній процес старшої школи. Структура заняття базується на нормативних вимогах Міністерства освіти і науки України та поєднує класичну форму планування із сучасними інтерактивними технологіями навчання, що дозволяє відійти від лінійного викладу матеріалу на користь багатоперспективного історичного аналізу.

Тема: Велика Британія. Тетчеризм.

Мета: створити на уроці умови, за яких учні зможуть:

- характеризувати особливості розвитку Великої Британії в 70 – 80-х рр. XX ст.;
- пояснювати причини «англійської хвороби»;
- визначати складові «тетчеризму»;
- вдосконалювати вміння працювати з різними історичними джерелами;
- розвивати критичне мислення;
- виховувати загальнолюдські цінності;

- сприяти формуванню самосвідомості та самооцінки.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

План уроку

1. «Англійська хвороба».
2. М. Тетчер. «Тетчеризм»:
    - неоконсерватизм;
    - ідеологічні і моральні принципи «тетчеризму»;
    - внутрішня політика;
    - зовнішня політика.
3. Наслідки політики М. Тетчер для Великої Британії та світу.

Хід уроку

1. Виклик.

Вчитель розпочинає заняття з мотиваційного блоку, мета якого – створити емоційну напругу та ситуацію когнітивного дисонансу. Вчитель: «На попередніх уроках ми характеризували розвиток Великої Британії після Другої світової війни. Держава, яка була одним із беззаперечних лідерів довоєнного світу, імперією, над якою ніколи не заходило сонце, і яка увійшла до табору переможців у війні, протягом кількох повоєнних десятиліть почала стрімко втрачати свої глобальні позиції. Невдачі у внутрішній і зовнішній політиці, втрата колоній, технологічне відставання від конкурентів та величезні соціальні витрати призвели до того, що наприкінці 1970-х років Велику Британію почали відкрито називати "хворою людиною Європи". Занепад держави здавався неминучим: країна залежала від міжнародних кредитів, інфляція сягала двозначних цифр, а суспільство перебувало в стані глибокої апатії. Та сталось справжнє диво: буквально через два роки після зміни уряду економічне і політичне становище країни кардинально покращилось. Вона знову повернула собі статус великої держави, а її столиця стала фінансовим центром Європи. Сьогодні ми маємо знайти відповідь на головне запитання нашого уроку: Завдяки чому і якою саме соціальною ціною відбулося це британське відродження?».

2. Осмислення.

Перехід до основної частини уроку розпочинається з опрацювання першого пункту плану - **«Англійська хвороба»**. Вчитель пропонує старшокласникам на основі тексту підручника (наприклад, О. Гісема або І. Щупака) та підготовлених роздаткових матеріалів проаналізувати глибинні причини економічної стагнації Британії у 1970-х роках. Учні розглядають кризу «повоєнного консенсусу» та кейнсіанської моделі управління. Вчитель акцентує увагу на подіях так званої «Зими невдоволення» 1978–1979 років. Старшокласники досліджують феномен надмірного впливу тред-юніонів (профспілок) на державну політику, аналізуючи наслідки масових страйків, які паралізували країну: від зупинки громадського транспорту та відключень електроенергії до накопичення сміття на вулицях Лондона та неможливості поховати померлих через страйк працівників комунальних служб. Учні роблять самостійний висновок, що британське суспільство підійшло до межі керованості, що створило ідеальні електоральні умови для приходу до влади політичної сили, яка запропонувала радикальні заходи з наведення порядку.

Далі фокус уваги зміщується на другий, найбільш об'ємний пункт плану - **М. Тетчер. «Тетчеризм»**. Розгляд цього блоку вчитель розпочинає з підпункту **«Неоконсерватизм»**. Педагог пояснює учням суть монетаристської теорії, яка прийшла на зміну державному регулюванню економіки. Старшокласники записують у зошити головний постулат неоконсерваторів: «Кращий уряд – це той, що менше керує». Вчитель пояснює, що нова економічна команда взяла за основу ідеї Фрідріха Гаєка та Мілтона Фрідмана, згідно з якими грошова маса є визначальним фактором впливу на економіку та формування цін, а вільний ринок є єдиним ефективним регулятором суспільних відносин.

Для розкриття підпункту **«Ідеологічні і моральні принципи «тетчеризму»** вчитель використовує метод коментованого читання історичних джерел. Учням пропонується проаналізувати фрагменти публічних виступів Маргарет Тетчер та її мемуарів. Центральним об'єктом дискусії стає її

знаменита фраза про те, що «не існує такого поняття, як суспільство; є лише індивіди, чоловіки та жінки, і їхні сім'ї». Педагог допомагає учням простежити зв'язок між провінційним методистським вихованням доньки бакалійника з Грантема та її державною політикою. Клас доходить висновку, що в основі жорстких макроекономічних рішень лежала глибока особиста філософія Тетчер: культ індивідуальної відповідальності, ощадливості, працьовитості та зневага до патерналізму (державної опіки), який, на її думку, розбещував націю і вбивав у людях бажання самостійно досягати успіху.

Вивчення підпункту **«Внутрішня політика»** перетворюється на струкровану рольову дискусію, яка є кульмінацією етапу осмислення. Клас об'єднується у дві групи для проведення міні-дебатів. Перша група відстоює позицію уряду та інвесторів. Вони оперують статистикою щодо позитивних наслідків приватизації (продажу державних монополій, таких як «Брітіш Ейрспейс», «Брітіш Телеком», «Брітіш Газ»). Учні доводять, що цей розпродаж перетворив неефективні збиткові підприємства на прибуткові корпорації, наповнив бюджет та сприяв створенню «демократії власників», адже мільйони британців вперше змогли купити акції компаній. Також ця група наводить аргументи щодо позитивного впливу закону про право на викуп муніципального житла, який дозволив робітникам стати власниками своєї нерухомості. Друга група виступає від імені шахтарських профспілок та звільнених робітників. Їхня риторика будується на соціальних наслідках монетаристської політики: масовому безробітті (яке сягнуло трьох мільйонів осіб), закритті цілих галузей промисловості (вугільної, металургійної) та перетворенні Півночі Англії і Шотландії на депресивні регіони. Окремо розглядається жорстоке придушення страйку шахтарів 1984–1985 років, де уряд використав поліцейський апарат для знищення впливу тред-юніонів. Вчитель, виконуючи роль модератора, ставить групам перехресні запитання, спонукаючи їх до пошуку компромісних оцінок складної історичної реальності.

Розгляд підпункту **«Зовнішня політика»** відбувається у форматі аналітичної бесіди. Вчитель зосереджує увагу класу на тому, як внутрішня соціальна напруга компенсувалася зовнішньополітичними перемогами. Детально аналізується Фолклендський конфлікт 1982 року. Учням пропонується оцінити ризики, на які пішла прем'єрка, відправивши військовий флот через Атлантику для захисту островів від аргентинської окупації. Швидка військова перемога викликала небувалий патріотичний підйом («фолклендський фактор») та повернула британцям відчуття великодержавності, що забезпечило консерваторам тріумф на наступних виборах. Окрім цього, розглядається роль Тетчер у завершенні Холодної війни, її стратегічний союз із президентом США Рональдом Рейганом та здатність домовитися з радянським лідером Михайлом Горбачовим.

Перехід до третього пункту плану - **«Наслідки політики М. Тетчер для Великої Британії та світу»** - супроводжується аналізом причин її політичного падіння. Вчитель пояснює, що попри всі міжнародні успіхи та економічну стабілізацію, авторитарний стиль управління та відсутність емпатії врешті-решт обернулися проти прем'єрки. Розглядається фатальна помилка уряду – введення подушного податку (Poll Tax), який стягувався в однаковому розмірі з кожного громадянина незалежно від його доходів. Це викликало обурення суспільства та масові протести. Окрім того, категоричне несприйняття Тетчер прискореної європейської інтеграції та її жорсткий євроскептицизм ізолювали її від однопартійців. Учні усвідомлюють, що в інтересах збереження влади партії консерваторів М. Тетчер була змушена піти у відставку в листопаді 1990 року. Вчитель дає класу завдання: «Прочитайте відповідний матеріал на ст. 88 вашого підручника та дайте відповідь: Яку саме Англію вона залишила після себе своєму наступнику Джону Мейджору?».

3. Рефлексія.

Завершальний етап уроку призначений для систематизації знань, виходу учнів із рольових позицій та перенесення історичного досвіду на сучасний контекст. Вчитель розпочинає рефлексію з обговорення особистісних оцінок

історичної постаті. Педагог звертається до класу із запитанням: «Що вам найбільше сподобалось в характері та діях М. Тетчер? Чи справедливими були різкі слова, сказані про неї політичними опонентами?». Старшокласники мають можливість висловити власні ціннісні судження, зважуючи її політичну волю, працездатність та цілеспрямованість проти звинувачень у бездушності та соціальній жорстокості.

Наступний блок питань переводить дискусію в площину практичної політології та українських реалій. Вчитель запитує: «Що саме може використати Україна та її нинішня політична еліта з досвіду реформ Англії в наш час?». Учні міркують про необхідність непопулярних реформ під час економічних криз, баланс між приватизацією і соціальним захистом, а також про важливість політичної відповідальності лідерів. Далі обговорюється гендерний аспект політики: «Яку жінку-політика сучасності ви можете назвати? Чи може взагалі окрема особа стати абсолютним лідером нації? При яких умовах це відбувається?». Відповідаючи, учні проводять паралелі між XX і XXI століттями.

Тож повернемось до епіграфа нашого уроку: вчитель організовує роботу, використовуючи інтерактивний метод «Мікрофон». Учні по черзі висловлюють власну думку щодо тих «сходинок», які повинен долати кожен, хто хоче досягти успіху в житті. Педагог пропонує поділитися безпосередніми враженнями від проведеного заняття: «Що особисто для себе ви взяли з сьогоднішнього уроку? Чи виправдалися ваші сподівання від нашої дискусії?».

Підсумовуючи всі виступи, вчитель виголошує фінальне напутнє слово: «Кожен із нас сам визначає, що для нього є головним у житті. Як співається у відомій пісні, "вибір є у кожній долі". Рано чи пізно ми всі мусимо зробити свій власний життєвий вибір, віднайти свою дорогу. І незалежно від того, ким ви станете в майбутньому - економістами, політиками, лікарями чи підприємцями, – головне, щоб ви навчилися критично мислити, об'єктивно оцінювати реальність і нести відповідальність за власні рішення, як це робили великі історичні постаті». Таке завершення уроку повністю реалізує виховну

мету заняття та забезпечує глибокий емоційний слід від вивченого історичного матеріалу.

Висновки до розділу

Аналіз місця і ролі цієї теми у чинних навчальних програмах для 11 класу свідчить про її фундаментальне значення для розуміння глобальних макроекономічних та ідеологічних трансформацій кінця XX століття, проте встановлено, що традиційний виклад матеріалу часто виявляється недостатнім для розкриття всієї контроверсійності тетчеризму. Систематизація методичних прийомів і форм дискусії дозволила обґрунтувати переваги використання структурованих дебатів, круглих столів та рольового моделювання як найбільш ефективних інструментів, що спонукають учнів до самостійного пошуку відповідей на складні історичні запитання. Розроблений практичний фрагмент уроку наочно демонструє, як через роботу з полярними першоджерелами та статистичними даними можна перетворити засвоєння сухих фактів на активний інтелектуальний процес, що базується на засадах багатоперспективності. Таким чином, запропоновані методичні рекомендації дозволяють вчителю не лише якісно реалізувати програмові вимоги, а й забезпечити глибоку емоційну та інтелектуальну залученість одинадцятикласників, формуючи в них здатність об'єктивно оцінювати державницьку діяльність лідерів та розуміти складність суспільних перетворень у сучасному світі.

ВИСНОВКИ

Аналіз історіографії, джерельної бази та методології вивчення постаті М. Тетчер засвідчив, що епоха неоконсервативних реформ залишається складним і багатовимірним полем для наукових дискусій. Британська історіографія демонструє високу полярність оцінок, зумовлену травматичною соціальною пам'яттю частини суспільства, тоді як українські дослідники підходять до проблеми більш прагматично, вбачаючи у британському досвіді жорстку, але дієву матрицю ринкової трансформації. Залучена джерельна база, яка складається з урядових меморандумів, партійних маніфестів, публічних промов та макроекономічної статистики, забезпечила надійне фактологічне підґрунтя для нашої роботи. Використання комплексного методологічного інструментарію, що поєднав спеціально-історичні методи з педагогічним моделюванням та принципом багатоперспективності, дозволило уникнути однобічних суджень і перевести складний академічний дискурс у площину практичної шкільної дидактики.

Розгляд соціально-економічної та політичної трансформації Великої Британії підтвердив, що становлення М. Тетчер як політичної лідерки було об'єктивною реакцією на глибоку системну кризу 1970-х років, відому як «англійська хвороба». Її прихід до влади став можливим виключно завдяки паралічу кейнсіанської моделі управління та радикалізації суспільних настроїв.

Ключові реформи періоду її прем'єрства базувалися на концепції жорсткого монетаризму, масовій приватизації нерентабельного державного сектору та свідомому демонтажі традиційної держави загального добробуту. Ці кроки дійсно дозволили приборкати інфляцію, залучити інвестиції та відновити статус Великої Британії на міжнародній арені, що особливо яскраво проявилося під час Фолклендської війни.

Проте історичне значення та загальна оцінка діяльності прем'єрки залишаються вкрай суперечливими. Закономірним і неминучим наслідком

такої «шокової терапії» стала деіндустріалізація цілих регіонів, маргіналізація робітничого класу та стрімке зростання майнової нерівності. М. Тетчер назавжди змістила політичний спектр країни праворуч, залишивши після себе економічно модернізовану, але глибоко розколоту націю, що робить її спадщину предметом постійних дебатів.

У результаті вдалося з’ясувати, що постать британської прем'єрки є оптимальним дидактичним матеріалом для реалізації компетентнісного підходу в шкільному курсі всесвітньої історії. Відповідно до чинних навчальних програм для 11 класу, ця тема займає важливе місце у формуванні розуміння учнями глобальних макроекономічних процесів кінця XX століття. Враховуючи високу контроверсійність історичного матеріалу, найбільш релевантними та дієвими методичними прийомами визначено інтерактивні форми дискусії - структуровані дебати, круглі столи та критичну роботу з полярними першоджерелами.

Практичним втіленням цих теоретичних настанов стала розробка комплексного фрагменту уроку, побудованого за трифазною моделлю. Створена дидактична розробка дозволяє учням самостійно аналізувати причини та соціальні наслідки «тетчеризму», уникаючи нав'язування єдиної правильної думки з боку вчителя. Такий прагматичний підхід гарантує не лише якісне засвоєння програмового фактажу, а й ефективний розвиток критичного мислення старшокласників, формуючи їхню здатність об'єктивно оцінювати складні політичні рішення та розуміти справжню ціну державних реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Conservative Party. The Right Approach to the Economy: A Conservative Policy Statement. Margaret Thatcher Foundation, 1977. URL: https://www.margaretthatcher.org/document/109439 (дата звернення: 13.01.2026).

2. Thatcher M. Speech to Conservative Party Conference («The lady's not for turning»). Margaret Thatcher Foundation, 1980. URL: https://www.margaretthatcher.org/document/104431 (дата звернення: 13.01.2026).

3. Thatcher M. Speech to Conservative Party Conference. Margaret Thatcher Foundation, 1967. URL: https://www.margaretthatcher.org/document/101586 (дата звернення: 13.01.2026).

4. Thatcher M. Conservative Party Election Manifesto. Margaret Thatcher Foundation, 1979. URL: https://www.margaretthatcher.org/document/110858 (дата звернення: 13.01.2026).

5. HM Government. The Government's Expenditure Plans 1980–81 (White Paper). London : HMSO, 1980. 158 p.

6. HM Treasury. Medium-term Financial Strategy (MTFS). London : HMSO, 1980. 42 p.

7. Chief Secretary of the Treasury. Review of expenditure programmes: Memorandum. Margaret Thatcher Foundation, 1979. URL: https://www.margaretthatcher.org/document/112621 (дата звернення: 13.01.2026).

8. Labour Party. Let Us Work Together – Labour's Way Out of the Crisis: Labour Party Manifesto. 1974. 24 p. URL: https://www.labour-party.org.uk/manifestos/1974/feb/1974-feb-labour-manifesto.shtml (дата звернення: 13.01.2026).

9. Bank of England. A millennium of macroeconomic data for the UK. Bank of England Statistics Research Datasets, 2017. URL: https://www.bankofengland.co.uk/statistics/research-datasets (дата звернення: 13.01.2026).

10. UK Parliament. Hansard (Parliamentary Debates) : офіц. база даних. URL: https://hansard.parliament.uk/ (дата звернення: 13.01.2026).

Література

11.Всесвітня історія 11 клас: Велика Британія в 1979–2007 рр. : електрон. ресурс. URL: https://uahistory.co/pidruchniki/world-history-11-class-2019-gisem-profile-level/7.php (дата звернення: 13.01.2026).

12.Гісем О. В., Мартинюк О. О. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу ЗЗСО. Харків: Ранок, 2019. 226 с. URL: https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-11-klas-2019/05-vsesvitnya-istoriya-11-klas/vsesvitnia-istoriia-riven-standartu-pidruchnyk-dlia-11-klasu-zzso-o-v-gisem-o-o-martyniuk.pdf (дата звернення: 13.01.2026).

13.Грубінко А. В. Участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції: між атлантизмом та європеїзмом. *Європейські історичні студії.* 2015. № 1. С. 6–17.

14.Історія в школах України : науково-методичний журнал (довідковий ресурс). URL: https://esu.com.ua/article-12824 (дата звернення: 13.01.2026)

15.Комаров В. О. Методика навчання історії в школі : навч. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2003. 108 с.

16.Ладиченко Т. В. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу ЗЗСО. Київ: Генеза, 2019. URL: https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-11-klas-2019/05-vsesvitnya-istoriya-11-klas/Vsesv-istoriya-11kl-stan-Ladychenko.pdf (дата звернення: 11.01.2026).

17.Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 10–11 класів: історія / всесвітня історія : електрон. ресурс. URL:

https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv (дата звернення: 10.01.2026).

18.Освіта.ua. Велика Британія у другій половині XX ст. : навч.-інформ. матеріал. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/32275/ (дата звернення: 10.01.2026).

19.Плєшакова Н. А., Лялькін О. С. Фундаментальні засади «тетчеризму» як основи стійкого економічного зростання. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1766/1702

20.Полянський П. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу ЗЗСО. Київ : Грамота, 2024. 275 с. URL: https://pidruchnyk.com.ua/3025-vsesvitnia-istoriia-polianskyi-11-klas-2024.html (дата звернення: 13.01.2026).

21.Пометун О. І. Методика навчання історії в школі : навч. посіб. Київ, 2006. 328 с.

22.Проценко О., Лісовий В. (упоряд.). Консерватизм: антологія. Київ : Простір, 2008. 596 с.

23.Пунько В. Історіографія приватизаційних процесів у Великій Британії за урядування М. Тетчер у 1979–1990 роках. *Історико-політичні проблеми сучасного світу.* 2016. Т. 33–34. С. 328–337.

24.Сморжевська О. Основи шкільної історичної освіти : навчальний посібник. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. 100 с.

25.Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : наук.-пед. видання. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. URL: https://history.sspu.edu.ua/images/2021/11/26/_9_2021_-tmns_elektronne_vidannya.pdf (дата звернення: 13.01.2026).

26.Тетчер М. Свобода та обмежене врядування. *Консерватизм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий*. Київ : Простір, 2008. С. 725–735.

27.Тетчер М. Я вірю. *Консерватизм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий*. Київ : Простір, 2008. С. 422–430.

28.Трубайчук А. Ф., Черевко О. С. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979–1990 рр. *Український історичний журнал*. 1999. № 2. С. 125–133.

29.Щупак І. Я. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу ЗЗСО. Київ: УОВЦ «Оріон», 2024. URL: https://pidruchnyk.com.ua/3027-vsesvitnia-istoriia-shchupak-11-klas-2024.html (дата звернення: 13.01.2026).

30.Яковенко Г. Г. Методика навчання історії : навч.-метод. посіб. Харків : ХНАДУ, 2017. 324 с.

31.Ямпольська Л. М. «Новий лейборизм» і «європейське питання»: Велика Британія після парламентських виборів 1997 року. *InterConf: Scientific and Practical Conference Proceedings.* 2024. № 225. С. 218–225.

32. Benati L. The Great Moderation in the United Kingdom. *Journal of Money, Credit and Banking.* 2008. Vol. 40 (1). P. 121–147.

33.Campbell J. Margaret Thatcher: The Grocer's Daughter. London : Vintage Books, 2007. 511 p.

34. Cockett R. Thinking the Unthinkable: Think-Tanks and the Economic Counter-Revolution, 1931–1983. London : HarperCollins, 1995. 416 p.

35. Evans E. J. Thatcher and Thatcherism. 3rd ed. London : Routledge, 2013. 224 p.

36.Friedman M. Capitalism and Freedom. Chicago : University of Chicago Press, 1962. 200 p.

37.Friedman M., Friedman R. Free to Choose: A Personal Statement. New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1980. 349 p.

38.Gamble A. The Free Economy and the Strong State: The Politics of Thatcherism. 2nd ed. London : Palgrave Macmillan, 1994. 282 p.

39. Hall S. The Hard Road to Renewal: Thatcherism and the Crisis of the Left. London : Verso, 1988. 304 p.

40.Hayek F. A. The Road to Serfdom. London : Routledge, 1944. 272 p.

41.Jessop B., Bonnett K., Bromley S., Ling T. Thatcherism: A Tale of Two Nations. Cambridge : Polity Press, 1988. 36 p. URL: https://research.lancaster-

university.uk/en/publications/thatcherism-a-tale-of2-two-nations (дата звернення: 13.01.2026).

42.Marsh D. British Industrial Relations Policy Transformed: The Thatcher Legacy. *Journal of Public Policy*. 1991. Vol. 11 (3). P. 291–313. URL: https://www.jstor.org/stable/4007602 (дата звернення: 11.01.2026).

43.Matthews K., Minford P. Mrs Thatcher's Economic Policies 1979–1987. *Economic Policy.* 1987. Vol. 2 (5). P. 57–101. URL: https://www.academia.edu/96164600/Mrs_Thatchers_Economic_Policies_1979_1987 (дата звернення: 11.01.2026).

44.Popper K. The Open Society and Its Enemies. London : Routledge, 1945. 421 p.

45.Seixas P., Morton T. The Big Six Historical Thinking Concepts. Toronto : Nelson Education, 2013. 218 p.

46. Stepney P. The Legacy of Margaret Thatcher – A Critical Assessment. *Open Journal of Social Sciences*. 2014. Vol. 2. P. 134–143. DOI: http://dx.doi.org/10.4236/jss.2014.21013

47.Stradling R. Teaching 20th-Century European History. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2001. URL: https://rm.coe.int/168049424a (дата звернення: 11.01.2026).

48.Towers B. Running the Gauntlet: British Trade Unions under Thatcher, 1979–1988. *Industrial and Labor Relations Review*. 1989. Vol. 42 (2). P. 163–188. URL: https://www.jstor.org/stable/2524411 (дата звернення: 08.01.2026).

49.Wineburg S. Historical Thinking and Other Unnatural Acts: Charting the Future of Teaching the Past. Philadelphia : Temple University Press, 2001. URL: https://books.google.com/books?id=2KZlQgAACAAJ (дата звернення: 10.01.2026).

50.Young H. One of Us: A Biography of Margaret Thatcher. London : Pan Macmillan, 1993. 655 p.

Відеоматеріали:

51.Всеукраїнська школа онлайн. Рейганоміка. Тетчеризм : відеоурок. URL: https://www.youtube.com/watch?v=s_Eez4NaMps (дата звернення: 13.01.2026). Велика Британія у другій половині XX ст. Маргарет Тетчер. Тетчеризм : відеоурок. URL: https://www.youtube.com/watch?v=1l-u0BKuMj0 (дата звернення: 10.01.2026).

52. BBC. Margaret Thatcher : тематичний архів/відеоматеріали. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0G04v8TZmiI (дата звернення: 10.01.2026).